

Kunkli Emese

A GYŰRŰK URA SZEREPLŐINEK TESTI-LELKI UTAZÁSA ÉS A HATALOM MEGKÍSÉRTÉSÉHEZ FŰZŐDŐ VISZONYA

Összefoglalás: Tolkien több, mint hatvan éve a fantasy-irodalom egyik meghatározó és műfajteremtő alakja. Bár már 1973-ban elhunyt, de a huszonegyedik században is tovább élnek a könyvei, sikerük pedig folyamatosan növekszik. Újabb és újabb generációkat varázsol magával a világa, amihez hozzájárultak a Peter Jackson által készített A Gyűrűk Ura és A hobbit filmtrilógiák is. Irodalomszemléletének egyik sarkalatos pontja volt, hogy számára fontos morális elveket jelenítsen meg az írásaiban. Úgy próbálta meg az embereket rávenni a mélyebb gondolkodásra, hogy általuk jól ismert, érdeklődésükre számot tartó dolgokról írt. A Gyűrűk Urát olvasva akaratlanul is elgondolkodunk az élet nagy kérdésein. Azáltal, hogy mentális és szellemi utakat járunk be a főhősökkel, saját elménket is egy igen kalandos és tanulságos útra invitáljuk. Jelen tanulmányban igyekszem elméleti síkon közelebbről szemügyre venni az író tündérmesékhez való viszonyulását, és azt, miért érdemes metafizikai kérdéseket boncolgatni az általa felépített világ kapcsán. Ezt követően motívum-áttekintést végzek, majd a hatalom gyűrűinek esetleges „jó” és „rossz” használatát járom körbe Platón nyomán. Majd kifejtem, miért gondolom elválaszthatatlannak egymástól Tolkien karaktereinek fizikai és lelki utazásait, amelyeket mind az Egy Gyűrű idézett elő, még azok esetében is, akik soha nem kerültek közvetlen kontaktusba vele. Mindezt egy szövegközeli elemzéssel folytatom Hegel, Imanuel Kant és Lukács György elméleti írásainak segítségével. Itt egyfajta hármasságot követve, a korlátlan hatalomnak való ellenállásra és behódolásra hozok példákat A Gyűrűk Urából, először három hobbit: Frodó, Gollam és Samu példáján; majd a Helytartó Ház három tagján: Boromiron, Faramiron és Denethoron keresztül vezetem végig ugyanezt. A tanulmány ezen részét pedig nagyobb hatalmú karakterek, így Gandalf, Galadriel, illetve Szarumán elemzésével zárom.

107

Metafizikai relevancia Tolkien esetében

Mielőtt bármilyen elemzésbe belekezdenék, szeretném kicsit körbejárni azt, hogy maga Tolkien miként vélekedett a tündérmesékről, és hogy az ő fantasy-világán belül miért releváns metafizikai kérdéseket boncolgatni.

Tolkien nem elkülönített műfajként kezelte a tündérmesét, helyette azt próbálta meghatározni, hogy milyen fajta történetet és típusú szöveget jelöl ez a megnevezés, mindezt főként annak hatásán keresztül megközelítve. Úgy vélte, az emberi képzelőerő egy sajátos működési módját – a speciálisan értett fantáziát – használja fel erre (Nagy, 2006, p. 357). A fantáziát azonban túlzásba lehet vinni, rosszul csinálni (Tolkien 2006, p. 213). „A fantázia emberi szabadságjog: saját mértékünk szerint alkotunk, és saját, nem teljesen önálló módunkon, mert mi

magunk is teremtett lények vagyunk; és nemcsak, hogy teremtett lények, hanem egy Alkotó képére teremtettek.” (Tolkien 2006, p. 213) Tolkien megközelítését vizsgálva a tündérmesék esetleges negatív hatásait sem szabad figyelmen kívül hagyni: „»Tündérország« veszélyes vidék, vannak benne bőven csapdák a figyelmetleneknek, meg tömlöcök a túlságosan merészeknek.” (Tolkien 2006, p. 167) A tündérmese a művészi teremtésnek olyan formája, mely azáltal, hogy közvetlenül megjeleníti a saját világát a befogadó számára, azt az érzést kelti benne, hogy az a mesevilág, amibe az olvasó belép, valóságos, így belülről követheti magát a történetet. Tolkien a tündérmese egyedi hatását a sajátos világának, háttéralkotásának tulajdonította. (Nagy, 2006, pp. 357-358) „Tündérországot nem foghatjuk ki a szavak hálójával: egyik jellegzetessége épp a leírhatatlansága, bár nem a megláthatatlansága. Sok hozzávaló kell bele, de az elemzés nem feltétlenül tud rájönni az egész titkára.” (Tolkien, 2006, p. 173) Szükségesnek vélte, hogy az olvasó ne tudja a valósághoz kapcsolni a mese világát, hanem elkülönítse tőle, viszont azt is ugyanúgy elfogadja egy világnaként. Minden történetnek megvan a fiktív világa, de az teszi különlegessé a tündérmesét, hogyan építi ki és használja ezt a kitalált világot, illetve milyen hatást tud elérni vele. Egyfajta elfedettségre kell merülnie a fiktív világ képzeletbeliségének. Mindezt nem azért, hogy az olvasó fejében összekeveredjen a valósággal, hanem azért, hogy a fiktív világ részleteivel kapcsolatosan ne merüljenek fel kérdések. Helyette a történet „természetes háttéréként” lehessen elfogadni. Ezáltal válik a tündérmese realistává a fiktív világon belül. (Nagy, 2006, pp. 358-359) A „sikeres” fantázia Tolkien számára az, ami által képesek vagyunk rejtett igazságok felfedezésére. (Tolkien, 2006, p. 227) Annak azonban, aki tündérmesék olvasására adja a fejét, folyamatosan számolnia kell azzal a veszéllyel, hogy abból kifolyólag, hogy ennyire sokszínű és sokrétegű Tündérország, aki belép ide, nem lesz képes a saját szavaival tovább adni, mivel gazdagodott itt. Mindemellett a túl sok kérdés feltétele sem célravezető, mert megtörheti a varázst, és akár végérvényesen elveszíthetjük azt a „kulcsot”, ami ahhoz kell, hogy ismét be tudjunk térni ebbe a csodás világba. (Tolkien 2006, p. 167)

„A jó tündérmese (a magasabb vagy teljesebb fajtáé) jele az, hogy bármilyen vad cselekménye van, bármilyen fantasztikus vagy szörnyűséges kalandokat tartalmaz, amikor a fordulat jön, gyermek és felnőtt, aki csak hallja, visszafojtja a lélegzetét; kihagy egy szívdobbanást; és közel kerül, (akár el is jut) a könnyekhez, olyan őszinte könnyekhez, mint bármely más irodalmi forma könnyei, és mégis különlegesek.” (Tolkien, 2006, p. 225)

Arisztotelész is ír arról a *Poétikában*, hogy a költészet filozofikusabb, mint a történetírás, mivel „az egyik megtörtént eseményeket mond el, a másik pedig olyanokat, amelyek megtörténhetnének.” (Arisztotelész, 2004, pp. 24-25) Tolkien nagy figyelmet fordított arra is, hogy a történetek miként fognak majd működni különböző korokban és kultúrákban; ez a momentum teszi aktuálissá, és ma is élővé szépirodalmi munkáit (Nagy, 2006, p. 359). „Tündérország varázslata nem

öncélú, ereje a működésében áll: egyik működése pedig bizonyos ősi emberi vágyak kielégítése. Az egyik ilyen vágy az, hogy beláthassuk az idő és tér mélyeit.” (Tolkien 2006, p. 176)

A Times 1937. október 2-i irodalmi mellékletében a következőt lehetett olvasni: „A *hobbit* egy olyan világba vezeti az olvasót, amely úgy tűnik, már azelőtt létezett, mielőtt belebotlottunk volna.” (Tolkien, 2012, p. 9) Göncz Árpád, a mű fordítója *A Gyűrűk Ura* nagy előnyének tartotta, hogy „minden fejezete végződhet jól is, rosszul is. (...) Egyszóval olyan, mint az élet. Végződhet így is és végződhet úgy is, és ha a végén jól, akkor nagy kő esik le az olvasó szívéből.” (Göncz, 2005) Ugyanebben az interjúban később ismét hangsúlyozza Tolkien alkotásának valóság alapját: „És ez a szép ebben a könyvben, hogy a múltat és a jövőt is többesélyesnek mutatja, tehát valahogyan leképezi a valóságot.” (Göncz, 2005)

Tolkien szépirodalmi műveiben nagy tisztelet övezi a hagyományokat és magát a tudást, ezek konkrét erőként mutatkoznak meg benne: a történelem és az ősi nyelvek tudása segítik a jók győzelmét. Tehát, ha valaki figyelmesen tanul, akkor kilépve a nagyvilágba, képes lesz ezt a tudást jóra használni (Kraus, 2004, p. 173).

Metafizikai szempontból vizsgálva Tolkien világát fontos az idő kérdését tekintetbe venni. Ahhoz, hogy ilyen hiteles és életszerű műveket alkosson, lényeges tényező volt a mélység, ami megnyilvánul abban a bonyolult utalásrendszerben, amivel operál: Tolkien folyton visszautal a saját világán belüli korábbi történésekre és személyekre. Vannak verbális, tradícióra épülő utalásai, például a versek által; de tárgyi emlékek is felbukkannak a műveiben, mint Isildur törött kardja. „Élő utalásokat” is használ az olyan hosszú életű személyek segítségével, mint Gandalf, Szarumán, Elrond vagy Galadriel. Ezen utalások teszik lehetővé, hogy a múlt és jelen egybefolyjanak, és érezzük, a letűnt korok történései mekkora szerepet játszanak az éppen zajló eseményekben (Regős, 2012, pp. 165-166).

Az írott anyagok azért nagyon fontosak, mert valakikhez csak ebben a formában jutnak el bizonyos ismeretek. Például a Bilbó, Frodó és Samu által íródott Nyugatvégi Piros Könyvön keresztül szereztek sokan tudomást a Gyűrűháború egyes történéseiről. Az emlékezés kitüntetett egyedeinek, a tündéknek nincs szükségük ilyen segítségre, ők élő emlékezetként vannak jelen, akik tovább örökítenek bizonyos tudásformákat. Velük szemben a halandók hátrányban vannak, mind életük hossza miatt, mind egyszerűségük miatt, a hobbitok belátva, hogy határaik elmaradnak a többi néptől, saját megyei időszámítást hoztak létre. Az egyszerűbb népek életét el is uralná a rengeteg információ a múlttól, ezért például a hobbitok fizikai távolsággal is védik magukat tőlük: itt a titok és tudatlanság jótékony hatását láthatjuk. Ugyanakkor a hobbitok sem zárkoznak el teljes mértékig a világtól, hiszen a törpöktől informálódnak bizonyos hírekről (Deák-Sárosi, 2012, pp. 25-27).

Az entitások döntéshozatala esetén a tapasztalatukban ott rejlik a világ múltja: egyes magatartásokat elődjeiktől vesznek át, viszont az átvételnél már megjelenik a személyes döntésük. Mikor Frodó magára vállalja a Gyűrűhordozó szerepét, egy olyan úton indul el, amit mások már kitapostak előtte, mégis a saját döntéseit követhetjük végig a regényekben. Akárcsak a valóságban, úgy Tolkien világában is az adott döntési aktusok mind elmúlnak, de mégis rendelkeznek egyfajta objektív halhatatlansággal: egy adott döntés nemcsak a jelent alakítja, hanem kihatással van a jövőre is. Mindez odáig vezet, hogy az olvasó úgy érezheti, egyetlen történetről van szó, ami rengeteg koron ível át. Ennek következtében ha egy-egy Tolkien-művet önálló alkotásként kezelünk, a számtalan utalás miatt amikkel találkozunk – anélkül, hogy tökéletesen ismernénk az előzményeket – az adott lezárás a teljesség, vagy legalábbis a beteljesedés érzését nyújthatja (Regős, 2012, pp. 166-172).

Motívum-áttekintés

A hatalommal bíró gyűrűk és maga a láthatatlanság, vagy éppen a látatlanság alakzata különféle mítoszokban és számos irodalmi alkotásban fellelhető. Mielőtt Tolkien történetét közelebbről is megvizsgálám, röviden át szeretnék tekinteni néhány olyan művet, ahol ezeknek a motívumoknak domináns szerepük van.

Lessing *Bölcs Náthán* című drámájában találkozhatunk egy történettel, mely szerint egy keleti férfinak van egy száz színben tündöklő gyűrűje, aminek birtokosa – amennyiben hisz annak hatalmában – Isten és ember előtt is kedvessé válik. Épp ezért a szívéhez legközelebb álló fiára hagyja, és így öröklődik a gyűrű nemzedékről-nemzedékre, mígnem eljön az idő, amikor egy olyan apára száll, aki nem tud választani a három fia között, hisz mindet egyformán szereti. Ezért úgy dönt, hogy készített két pontosan ugyanolyan gyűrűt, ezekről pedig végül ő maga sem tudja megmondani, hogy melyik az eredeti. Így nyugodtan hal meg, miután előtte találomra szétosztja a három gyűrűt a gyermekei között. Ezzel a történettel Náthán karaktere szimbolikusan azt igyekszik bemutatni, hogy a zsidó, muzulmán és keresztény vallások közül nem lehet megítélni, melyik az igazi, hiszen alapjaikat tekintve mind egyformák (Lessing, 2010, pp. 650-653).

Wagner *A Nibelung gyűrűje* című műve a germán Nibelung-mítoszra alapozva született meg. A tetralógia első részében, *A Rajna kincsében*, egy Alberich nevezetű törpe szerelmet kér a sellóktól, de azok helyette azt árulják el neki, hogy a folyó aranyából gyűrűt készítve – és egyúttal a szerelemről lemondva – hogyan válhat a világ urává. A törpe földalatti birodalmában el is készíti magának a gyűrűt, aminek segítségével akármennyi aranyat képes megkaparintani, és a nibelungok népe felett korlátlanul uralkodni. Mi több, még egy olyan ködsüveg is a birtokában van, amely képes láthatatlanná tenni őt, valamint bármivé át tudja változtatni. Wotan főisten ráveszi, hogy előbb sárkánnyá, majd békává váljon előtte. Békaként azonban rálép, és amikor visszaváltozik Alberich, rákényszerül, hogy az isteneknek adja a süveget és a gyűrűt, mire ő a varázsészerre, és minden jövőbeli birtokosára

átkot szór. A gyűrű pedig ténylegesen pusztulást hoz majd magával a későbbiekben. Vagyis a korlátlan hatalom negatív példáját látjuk megnyilvánulni az operában (Magee, 2013, pp. 134-163).

Tolkien is sokat merített a Wagner-tetralógia központi elemét adó gyűrű motívumából; az Egy Gyűrű kigondolásakor feltételezhetően erősen hatott rá ez a koncepció (Drout, 2007, pp. 568-571). Szauron Gyűrűje szintén aranyból készült, és általa korlátlan hatalom kerül a birtokosa kezébe, valamint ugyanúgy pusztulást hoz magával, mint Alberich gyűrűje. Azonban míg a tetralógiában egy különálló ködsüveg kell a láthatatlanná váláshoz, addig Tolkien esetében ez is a Gyűrűvel válik lehetségessé, viszont a mássá váló átalakulás lehetősége nem áll fenn nála úgy, ahogy Wagnernél. De az aranyért ácsingózó, földalatti birodalmat kiépítő törp karaktere is jól ismert Tolkien történeteiből, már *A hobbitban* szembesülünk vele, hogy még a legerkölsőbb törpök szíve is ádázzá válik a kincs megpillantása miatt: „Már csak a kincs időnkénti látványától is, ahogy elhaladtak mellette, fellobbant törpszívükben a tűz, márpedig egy törp szíve, még a legtisztességesebbé is, ha arany és drágakő gyűjtja fel, egyszeriben merésszé, sőt ádázzá válhat.” (Tolkien, 2012, p. 244)

Alberichre lehet Szauron előképeként is tekinteni: Alberich az égben uralkodó Wotan egyenrangú ellenpárjaként van jelen a műben mint az Alvilág ura. Szauron a valák egész rendjével szembe megy, Középföldre pedig teljes sötétséget kíván hozni.¹ Fontos különbségek is vannak azonban a két gonosz között: Wagnernél a Gyűrű nyersanyagában rejlik a világhatalom lehetősége, míg Tolkiennél egyik Hatalom Gyűrűnél sem merül fel az, hogy amiből készülnek, az bármiben is eltérne a közönséges aranytól. Nála a megformálás módja az, ami jó vagy gonosz hatalommal ruházza fel őket. Egy másik fontos különbség a két műben, hogy bár mindkét gonosz kiváló kovácmester, Alberich esetében mindez nem lenne elég, hogy megszerezze a Rajna aranyát: fel kell áldoznia érte a szerelmet, ám még így is

¹ Tolkiennél a keresztény hitvilághoz hasonlóan van egy tényleges, teremtő isten, Ilúvatar, aki először az ainukat (szentségeket) teremtette meg. A keresztény kultúra angyalainak feleltethetőek meg ezek a szellemi lények. Melkor, aki a leghatalmasabb ainu, bukott angyalként is értelmezhető, aki saját vágyait – melyek nem egyeztek Illúvatar elképzeléseivel – próbálta érvényesíteni. Maguk az ainuk dallam útján teremtődtek, a zenéjükkel pedig akaratlanul létrehoztak egy új világot, a Földet (ahogy azt a tündék elnevezték), ahol mindenki megtalálhatta azokat a részeket, amelyeket saját maga teremtett. Az ainuk közül azok, akik úgy óhajtották, leszállhattak a Földre, ám hatalmuk ezentúl nem haladhatta meg a világ határait: ők a valák, a Világ Erői. Melkor igyekezett meggátolni mindazt, amit a valák teremtettek, de a terve nem teljesen sikerült: minden másabb lett, mint azt eredetileg szánták, de a világ így is megszilárdult, őt pedig egy idő után Morgothnak, a Világ Fekete Ellenségének nevezték el. A valákkal azonban más szellemek is jöttek a Földre: a maiák, akik bár ugyanazon rendből származtak, de kisebb hatalommal rendelkeztek, ezért is voltak a valák segítői és szolgálói. Ezen maiák egyike Szauron, aki Morgoth árnyékává és gonoszságának szellemévé vált (Ld. Tolkien, 2002, pp. 11-31).

– erőszak útján – fiút nemz. Tolkiennél a tündéknél és a szellemi lényeknél – bárhogy öltsenek is testet – nincs jelen a szexualitás, így Szauron esetében sem merül fel a szerelem és a nemi vágy, tehát ezen a téren nem kell semmiről lemondania. Szauron legnagyobb áldozata a Gyűrűért az, hogy erejét, ainhatalmának nagyobb részét beleönti. Alberich elveszítve a Gyűrűt, ismét közönséges törpévé válik, Szauron ellenben maradék erejével is képes tovább terjeszteni a romlást a világban. Bár mindkét műben a Gyűrű gonosz hatalmat képvisel, de ami még nagyon fontos eltérés közöttük, hogy míg Wagnernél onnantól kezdve közveszélyes a Gyűrű, hogy a készítőjétől elválik – aki ekkor átkot szór rá – addig Tolkien esetében Szauron Gyűrűje már készítésekor magán hordozza a gonoszszágot és a megromlást. Szarumán sorsa összeforrt a Gyűrűvel – a fegyvere pusztulása kell ahhoz, hogy ő maga is megsemmisüljön. Ezenfelül a Gyűrű még arra is képes, hogy elválasztva készítőjétől, az ő szándékainak megfelelően bocsájtja ki erejét az aktuális hordozójára (Uhrman, 2005).

Hérodotosz *A görög-perzsa háborúban* Gügész történetével a láthatatlanság visszaélésének motívumát jeleníti meg. Gügész a királya, Kandaulész kéri, hogy lesse meg meztelenül a királynét, hogy bebizonyítsa, a világ legszebb asszonya az ő hitvese. Gügész ellenkezni próbál vele, hisz érzi, hogy erkölcstelen lenne a részükről ilyet tenni, így látatlanban elhiszi ura szavát. De végül csak belemegy a király kérésébe, azonban a királyné, aki észreveszi őt, tettének következményeként választás elé állítja: vagy megöli a férjét, és így őt és a trónt is megszerzi, vagy a saját életével kell fizetnie tettéért. Gügész pedig az első alternatívát választja, így hibáját egy sokkal nagyobb bűnnel tetézi (Hérodotosz, 1997, pp. 12-14).

A láthatatlanság veszélyét Tolkien is hangsúlyozza: kezdetben Bilbó és Frodó játékosan fogják fel azt, hogy más szemek előtt rejte vannak, idővel viszont kezdik megtapasztalni ennek az árnyoldalát is, hogy mindez milyen torzulással jár. Sőt Szméagolnál a birtoklási vágy szintén gyilkossághoz vezet, ahogy Hérodotosz Gügészénél. Platón is ír az *Allam* című dialógusában Gügész történetéről, de nála már egy Tolkienéhoz hasonló varázslattal bíró gyűrű kerül Gügész birtokába, ami képes őt láthatatlanná tenni, amint elfordítja a benne lévő drágakő foglalatát. Ő azonban ezt azonnal rosszra használja: ezzel jut be észrevétlenül a király palotájába, hogy megölje, kedvesét pedig elcsábítsa. Tehát itt is negatív végkifejlete lesz a korlátlan hatalom használatának (Platón, 2014, pp. 118-128).

Az erkölcsösség és megromlás Platón és Tolkien nyomán

Amennyiben hatalom-gyűrűk kerülnek terítékre, vajon beszélhetünk-e esetükben „jó” és „rossz” használatról? Aki birtokába jut Szauron gyűrűjének, az korlátlan hatalmat kap a kezébe, így akár úgy is érezheti, hogy számára az erkölcsi parancsok feleslegesek. Akkor hát miért korlátozná magát, ha egyszer bármit megtehet (Katz, 2004, p. 16)? Érdekes egybeesés, hogy Platón *Allam* című dialógusában szereplő Gügész-történet mennyi hasonlatosságot hordoz magában

Frodó kalandjával. Platónnál felmerül az a kérdés, hogy ha akkora hatalom kerül valaki kezébe, mellyel büntetlenül lehet erkölcstelen, van-e az az erkölcsös szív, ami megálljt parancsol a vágyainak, és megőrzi moralitását? Vagy a már szinte felfoghatatlan hatalom diadalmaskodik, és képes minden erkölcsösségre való igényt kiölni az emberből (Platón, 2014, pp. 118-128)?

Tolkien karaktereinek az Egy Gyűrűhöz fűződő viszonyát vizsgálva különböző variációkat találhatunk Platón erkölcsi problémafelvetésére. Bár Platón és Tolkien Gyűrűje ugyanúgy láthatatlanná teszik a viselőjüket, de az utóbbi ennél sokkal többet rejt magában: a legfontosabb megkülönböztető jegye az, hogy tulajdonosára szabja a hatalmat. Ez Frodónál abban nyilvánul meg, hogy azzal párhuzamosan homályosítja a látását, ahogy élessé teszi a hallását, amivel nem csak ő válik észlelhetővé a „láthatatlan világ” számára, hanem maga is látja ezt a világot. „Érzékei kiélesedtek, s több mindent észlelt, ami nem volt látható. E változás egyik jele, amit hamarosan észrevett, hogy a sötétben jobban látott, mint bármelyik társa, talán az egy Gandalf kivételével.” (Tolkien, 2001, p. 420) De Galadriel Gyémántgyűrűjét is csak ő látja a szövetség tagjai közül, amikor Lothlórienben tartózkodnak. Lényegi eltérés még Platón és Tolkien Gyűrűjének használata között, hogy Tolkien történetében a szereplők autonóm döntése, hogy használják-e, vagy sem. Ez alól egy kivétel van, Bombadil Toma, akire semmilyen hatással nincs az Egy Gyűrű. Olyan felfoghatatlan hatalommal és képességgel rendelkezik, ami mellett még Szauron fegyvere is eltöprel. Semmi szüksége a Gyűrűre, mivel a saját maga ura, úgy, mint senki más a történetben. A birtoklási vágy és hatalomvágy teljesen hiányoznak belőle. Ő az a kivétel, aki erősíti a szabályt, de tehetetlen a Gyűrű Frodóra kibocsájtott hatásával szemben. Amikor a hobbit a jelenlétében húzza fel azt, Toma szemei elől – a többiekkel ellentétben – nem tűnik el. Azonban Tomával kapcsolatosan nem csak ez az egy érdekesség merül fel a történet során. Az egész karakterére tekinthetünk úgy, mint egy nagy kérdőjelre. Nem tudjuk meg, ki és mi ő, se azt, milyen régóta él már; csak abban lehetünk biztosak, hogy erdők, vizek és dombok gazdája, aki mindennél öregebb, és emlékszik még az első esőcseppekre is. Talán pont ebben a megfoghatatlanságában – amit az is tetéz, hogy rejtvényekben beszél – rejlik az az ereje, ami miatt könnyen ellenáll a Gyűrűnek. (Uhrman 2005, pp. 27-28)

Platón *Államában* olvashatunk arról a feltevésről, ami szerint az erkölcsös ember úgy próbálja személyes beteljesülését érvényesíteni, hogy közben a becsületesség jegyében él, még ha rossz híre is van, és kevesebb hatalom és vagyon jut számára, akkor is nagyobb boldogságban van része, mint egy erkölcstelen személynek. Hisz egy lélek teljesen kiüresedik az erkölcstelen élet hatására, és nem létezik a világon olyan nagy hatalom, amely képes lenne azt kompenzálni. Egy ember csak akkor lehet erényes, ha képes békében élni saját magával, és ez esetben el tudja utasítani a Hatalom Gyűrűjét (Platón, 2014, pp. 118-128).

Platón filozófiájában fontos szerepet játszik a megromlás motívuma, Tolkien pedig a szereplői által konkrétan bemutatja, hogyan tud a romlás megnyilvánulni a cselekedeteikben és magukban a gondolataikban is. Tolkien esetében a romlásra találó példaként lehet felhozni az orkokat, akiket Melkor teremtett a tündék iránt érzett mély irigysége miatt. Az orkokra a kezdeti megrontásuk következményeként csökkentett értékű létezőként tekinthetünk. Frodó jellemzése róluk is efelé terel minket: „A Sötét Árnny, amely tenyészti őket, teremteni nem tud, csak utánozni: semmi igazán újat nem alkotott. Nem hiszem, hogy ő hívta volna életre az orkokat, inkább csak tönkretette és eltorzította őket; s ha élni akarnak, úgy kell élniük, mint bármilyen más élőlénynek.” (Tolkien, 2001, p. 227) A rossz egyfajta ontológiai hiányban szenved, ezt az űrt pedig mindenféle mesterséges szerekekkel igyekeznek pótolni, de az ilyen pótlékok (pharmakonok) Platón szerint amellet, hogy hasznosak, ártanak is azáltal, hogy beavatkoznak az adott betegség természetes lefolyásába (Derrida, 1998, pp. 94-96). Tolkien Egy Gyűrűje is eltorzítja a birtokosa lelkét, minden hitét és vágyát elsötétíti, amellet, hogy mesterségesen meghosszabbítja a létét, amely viszont már egy „elvékonyodott” élet. A palantírokat is lehet pótlékként értelmezni, méghozzá a jelenlét pótlékeként, amelyek a pótlás aktusát a gondolatok közlésével végzik el, ez pedig még az élő beszédet is lényegileg meghaladó szint. A palantírok másik hasonlatossága a hatalom gyűrűivel az, hogy ugyanúgy van egy uruk, ami az összes többi palantír fölött áll (Varga, 2012, pp. 227-235).

Tolkien karaktereinek testi és lelki utazása

A továbbiakban azt igyekezem bemutatni, hogy *A Gyűrűk Urának* miért sarkalatos pontja az utazás motívuma, ami magába foglalja a mozgást, annak fizikai, filozófiai, szellemi és intellektuális formáját egyaránt. Ezen mozgásformák legfontosabb vonása pedig maga a szabadság: a tulajdontól és az egymásnak ellentmondó kötelességektől való megszabadulás (Wright, 2004, pp. 240-241).

Frodónál azt vehetjük észre, hogy halogatja az utazást, mivel otthonának elhagyását egyfajta száműzetésként fogja fel (Wright, 2004, p. 241). Tolkien éppen ebből a vonakodásból bontja ki a szellemi utazás lehetőségét: Frodónak az illúzió világából kell kilépnie a valóságba, ahogyan ez korábban Bilbóval is történt *A hobbit* cselekményében. A hobbitok vidám, egyszerű népek, akik az élvezetet olyan hétköznapi dolgokban találják meg, mint az evés, ivás, kertészkedés, pipázás vagy épp a tréfálkozás. Bilbó – majd sok-sok évvel később Frodó is – hátra hagyják a meleg házukat, békés környezetüket, ahol csak a könyvekben találkoztak kalanddal.

Mivel a hobbitok alaptermészetüknél fogva nyugodtak, nem könnyű feladat belátniuk, hogy a világ nem a könyvekben rejlik, hanem odakint. Ebből kifolyólag Tolkien hobbitjainál – nem csak Frodónál és Bilbónál – egyfajta befelé fordulást látunk, a szereplők saját lelkük miatt egy belső utazásba kezdenek, ami bizonyos

egzisztenciális szabadságot feltételez (Wright, 2004, pp. 242-243). Elrond még a Völgyzugolyból való indulásuk előtt utal rá, hogy milyen mélységeit ismerik majd meg önmaguknak az útjuk során a Szövetség tagjai: „Mert nem ismeritek még a szívetek erejét, és nem tudjátok, hogy melyiktek mivel találkozik az úton.” (Tolkien, 2001, p. 382) Frodó és hobbit-társai minél messzebbre jutnak a Megyétől, annál inkább kialakul bennük egy új önazonosság. Saját sikereiken és kudarcaikon keresztül ismerik meg igazán önmagukat. Tipikus vonása a hobbitoknak, hogy tétlenek és ijedősök, ez *A Gyűrű szövetsége* elején mindenképp elmondható Samuról, Pippinről és Trufáról is. Azonban folyamatosan szembe szállnak félelmeikkel (Wright, 2004, pp. 241-242). Már maga az a tény, hogy mindannyian életükben először merészkednek az otthonuktól távolra, egy hatalmas lépés számukra, de igazán azért válnak naggyá, hogy folyamatosan megmérettetésekben vesznek részt. Bár sokszor hibáznak, de mindig felülkerekednek a megszokásaikon a nagyobb cél érdekében.

Pippin és Trufa nem a legkiemelkedőbb karakterek amikor *A Gyűrű szövetsége* elején Samu és Frodó mellé szegődnek, viszont képesek felnőni ahhoz a feladathoz, amire önszántukból vállalkoztak. A hobbitok barátságra való hajlama figyelemre méltó. Samu, Trufa és Pippin ragaszkodnak ahhoz, hogy elkísérhessék Frodót a küldetésre, és bár vannak alkalmak, amikor úgy érzik, bárcsak el se indultak volna, sohasem fordulnak vissza. Samu és Frodó mellett Trufa és Pippin is nagy lojalitást mutatnak a másik iránt, ami az egymásba vetett rendíthetetlen hitükön, valamint a világról alkotott hasonló elképzeléseiken alapszik. Személyiségfejlődésük igazán akkor kezdődik el, amikor elválasztja őket a szövetség többi tagjától egy uruk-hai és ork csapat. Fel kell találniuk magukat, rájönni, hogy miként hagyjanak nyomot társaiknak, hogy megeljük őket, valamint fel kell ismerniük a megfelelő alkalmat a menekülésre. A másik fontos állomása az útjuknak az entek között töltött időszak. Szilszakálltól és társaitól türelmet tanulnak, illetve azt is egyféle tanulságként kapják tőlük, hogy ki kell állni a saját népükért, bátran szembe kell szállni az elnyomókkal. A harmadik fordulópontra a történetükben az, amikor még egymástól is elválasztják őket. Míg Pippin Gandalfal tart Minas Tirithbe, addig Trufa rohani fegyvernök lesz. Ami a leginkább mutatja, mennyit fejlődnek a Megyéből való elindulásuk óta a végső csatáig az, hogy nem csak annyit tesznek meg, amennyi éppen rájuk van bízva, hanem önszántukból többet is elvállalnak. Pippin magától ajánlja fel a helytartónak a szolgálatát, akinek elsőszülött fia, Boromír, őt és Trufát védelmezve esett el, valamint a kellő időben, még magával a helytartóval is szembeszáll, csak hogy a másik fiát elevenen el ne égesse (Tolkien, 2001, pp. 147-148).

A történet elején Pippin megbízhatatlan, szeleburdi karakter, akit meg lehet feleltetni a drámák klasszikus értelemben vett bolondjának. Nem rosszindulatból követ el csínyeket, hanem egyszerűen túl gyermek egy ilyen feladathoz. Olykor céltudatosan vesz részt a küldetésben, máskor viszont mintha megfedkezne arról, milyen tét forog kockán azzal, aminek a részese (Kraus 2004, pp. 180-181.) „Bár

ne beszélte volna rá Gandalf Elrondot, hogy minket is elengedjen – gondolta. – Mert belőlem ugyan mi hasznuk volt? Csak nyűg voltam, nem más; utas, poggyászdarab.” (Tolkien, 2001, p. 54) Ráadásul a legrosszabb helyzetekben képes hibákat véteni. Móriában pont akkor sikerül egy követ beledobnia a kútba, amikor a legnagyobb csendben kéne maradniuk (Tolkien, 2001, p. 421), majd a palantír csábításának is behódol és belenéz (Tolkien, 2001, pp. 241-243). Pedig mind a két alkalommal tudja, hogy mi lenne a helyes cselekedet, mégis másként viselkedik. A történet során végbemenő nagy jellemfejlődéséhez szükséges, hogy magától jöjjön rá, ő is rendelkezik hasonló pozitív tulajdonságokkal, mint Frodó és Samu. A gondori őrség és Faramir megmentése után sem dől hátra miután visszatér a Megyébe, hanem lelkesen kiveszi a részét az otthonának megtisztításában. Ez a küldetés kellett ahhoz, hogy ráleljen a saját útjára, hogy számára a vezetői pozíció való, és hogy igenis vágyik a tudásra (Kraus, 2004 pp. 181-182). Tolkien a történet epilógusában még azt is elejti, hogy Pippin Középfölde egyik legolvasottabb személye lett.

Trufa karakterét kezdettől fogva komolyabbnak tarthatjuk. *A Gyűrű szövetsége* elején kiderül, hogy éveken át őrizte a Gyűrű titkát, mivel egyszer szemtanúja volt annak, hogy Bilbó hogyan rejtőzött el miatta Tarasznyádi-Zsákosék elől (Tolkien 2001, p. 153). Annyi elég indok volt Trufának a titok megtartásához, hogy látta, mennyire félt a kitudódását Bilbó (Tolkien 2001, p. 153), majd bárhogy tiltják neki, hogy harcoljon Minas Tirith előtt, mégis részt vesz a csatában, pedig a hobbitokról köztudott, hogy egyáltalán nem harciasak, egymással pedig végképp nem csatáznak soha. „Nem akarom, hogy itt hagyjanak, aztán csak benézzenek hozzám, ha hazajöttek!” (Tolkien, 2001, p. 83) Hobbit társaihoz hasonlóan Trufa is részt vesz a Megye megtisztításában, majd családot alapítva éli a megérdemelt, boldog életét.

Mikor a négy jóbarát újra találkozik a történet végén, már egyáltalán nem ugyanazok, akik kezdetben voltak. Fizikai és lelki sebeket is szereznek az útjuk során, ám a sebek begyógyulásával egyre erősebbé válva mennek tovább (Wright, 2004, pp. 241-242). Frodónál azonban felmerül az a probléma, hogy sebei egyszerűen nem gyógyulnak, ezért is választja önszántából az elhajózást a tündék világába, Valinorba, ahol esélye van felépülni a sérüléseiből. Azonban itt sem maradhat örökre, idővel fel kell adnia az evilági életét.

Nagyon fontosak Frodó döntéshozatalai, aki önmagától határoz úgy, hogy a Gyűrű terhét magára vállalva elmegy a Végzet-katlanhoz. Döntenie kell két járható út között, és ő a nehezebbet választja még annak ellenére is, hogy tisztában van annak veszélyeivel. E döntéshozatal nemcsak az önállóságát rejti magában, hanem a szabadságának korlátoltságát is, hisz nemcsak magára vannak hatással a cselekedetei, hanem egy teljes világra. Már ott problémába ütközik önálló felelősségvállalása, hogy fogalma sincs arról – hisz a világból korábban még semmit sem látott – merre is van maga Mordor, ahova el kéne jutnia. Így szüksége van

önkéntes segítőkre, akik elkísérik az útján, és akik nemcsak mutatják neki az irányt, hanem akár az életük árán is védelmezik őt. Éppen ezért – azáltal, hogy magára vállalja a gyűrűhordozó szerepét – a Gyűrű szövetsége összes tagjának a sorsáért is felelőssé válik (Wright, 2004, p. 242).

Útitársai sem mentesek a felelősség terhe alól, hiszen saját maguk dönthetik el, hogy Frodóval mennek-e, vagy sem. „A többiek szabad elhatározásukból tartanak vele, hogy útközben segítsék. Vele maradhatnak, visszafordulhatnak, vagy más útra térhetnek, ahogy adódik.” (Tolkien, 2001, p. 382) Ugyanakkor Frodón van a legnagyobb teher, hiszen azáltal, hogy magára vállalta a világ legveszélyesebb fegyverének hordozását, azt a kötelezettséget is a nyakába vette, hogy rendet és szabadságot teremtsen a szövetségben belül (Wright, 2004, p. 242). Idővel persze mindez lehetetlen feladattá válik számára, hiszen a trológia első részének a végén már fel is bomlik a szövetség. Viszont mindezek ellenére továbbra is küzd valamennyiükért, a Megyéért és természetesen egész Középföldéért. Emiatt Frodóék utazása nem csupán egy hősies kaland, hanem egyben küldetés (Wright, 2004, p. 247), amit még Galadriel úrnő is szörnyen veszélyesnek talál: „De azt megmondom nektek: küldetésetek sikere kés élén táncol; csak egy hajszállal térjetelek le a helyes útról, már nem sikerül, és romba dől minden. De míg valamennyien hívek vagytok, van remény.” (Tolkien, 2001, p. 475)

Samu és Frodó azáltal teljesítik be küldetésüket és érik el a szabadságukat, hogy képesek felülemelkedni a saját természetükön, és önnön döntéseik által az utazás egyes elemeit elutasítják vagy elfogadják (Wright, 2004, p. 245). Egymásból merítve erőt, a folyamatos kétségek közti félelem ellenére sem buknak el. Nem mondhatóak különleges hobbitoknak, de pont emiatt érezhetjük közel magunkat hozzájuk. Jó példák arra, miként válhatnak rendkívülivé átlagos személyek azáltal, hogy jó cél érdekében határozzák el magukat. A tökéletlenségük teszi őket emberközelivé, és ez igaz Tolkien más karaktereire is.

Jó példa lehet Frodóék párosa arra, hogy olykor a világ sorsa nem azokon múlik, akik a legfontosabbnak tűnnek, hanem a látszólag jelentéktelenebb személyeken. Erre Elrond is felhívja a figyelmet, mielőtt a Szövetség útra kelne: „Nem ritkaság, hogy ez a tettek sora, amelyek a világ kerekét igazgatják: kis kezek hajtják végre őket, mert közben a nagyok szeme másfelé tekint.” (Tolkien, 2001, p. 368) Ezt a megállapítást még jelentősegteljesebbé teheti az, hogy egy olyan idős tünde szájából hangzik el, aki egyike azon karaktereknek, akikre egy korábbi fejezetben „élő utalásokként” hivatkoztam. Az pedig, hogy Bilbó ezt a megjegyzést magára veszi (Tolkien, 2001, pp. 368-369), még inkább nyomatékosítja azt, amiről már szintén szó esett: az ilyen utalások miatt tud egybefolyjni a múlt és jelen, és érezzük át igazán, hogy a letűnt korok történései igenis mérvadóak az aktuális események alakulását illetően. Ráadásul Bilbónál még inkább igaz, hogy el volt fedve a világ szeme elől, hogy milyen hatalmas fegyver birtokában volt – hiszen ő maga sem volt vele tisztában. Frodóék esetében pedig a küldetés sikerességéhez

szükséges volt, hogy két apró hobbitnál legyen a Gyűrű, ne pedig olyannál, akire Szauron sokkal inkább számítana (mint például Gandalf, Aragorn vagy Boromir). Ugyanúgy, ahogy Szarumán nem gyanítja, hogy az entek okozzák a végső veszét, úgy Szauron sem gondolja előre, hogy hobbitokon áll vagy bukik a Gyűrűháború.

Arisztotelész a *Nikomakhoszi etikában* kifejti, hogy az erkölcsi erény a hiányosság és a túlzás közötti középérték (Arisztotelész, 1997, pp. 60-61). A hobbitok otthonszeretetük és gondos természetük által kevésbé vannak kitéve a végleteknek, így a korlátlan hatalommal bíró Gyűrű csábításának is könnyebben ellenállnak, mint például Boromir. A gondori bukásának hátterében az áll, hogy a végletekig elmegy, hiszen önnön határait szeretné a Gyűrű által túlszárnyalni. Az olyan erényes, de kevésbé kimagasló személyekre, mint a hobbitok, csekélyebben tud hatni a Gyűrű, ami a hősiességet képes hitványságba átfordítani, ahogy azt Boromirnál is tette. Így Arisztotelész erényfelfogása kifizetődőnek tűnik Tolkien történetében.

Theoden szavai is – amiket Trufához intéz Vasudvardban – azt bizonyítják, hogy az emberek között jelentéktelen népnak hatnak a hobbitok, viszont a király azonnal látja, hogy sokkal több rejlik bennük.

„De nem akarlak megtéveszteni; nincsenek meséink a hobbitokról. Mindössze annyi járja róluk, hogy valahol messze, sok-sok hegyen és folyón túl valami félszerzet él, amely a homokdombok üregeiben húzza meg magát. De tetteikről nem szólnak regék, mert azt mondják, nincsenek szóra érdemes tetteik, kerülnek az emberek tekintetét, és egy szempillantás alatt képesek elpárologni; s úgy el tudják változtatni a hangjukat, hogy az a madár csipogására hasonlítson. De úgy látszik, ennél többet is el lehet mondani róluk.” (Tolkien, 2001, pp. 198-199)

A korlátlan hatalomnak való behódolás és ellenállás

A téma további boncolgatása során igyekszem felvázolni, hogy Platón azon kérdésére, hogy miért is legyünk erényesek, Tolkien azt a választ adja, hogy azért, hogy önmagunk maradjunk, vagyis egy olyan életet éljünk, ami önazonos és a képességeink kibontakozására épül. Ha így teszünk, nincs szükségünk hatalmat kínáló gyűrűkre ahhoz, hogy boldogok legyünk. *A Gyűrűk Ura* cselekményében láthatunk arra példát, miként lehet teljes egészében hátat fordítani az Egy Gyűrűnek, lemondva az általa kapható hatalomról, elkerülni annak a negatív hatásait. Ugyanakkor azt is bemutatja Tolkien, hogyan képes még egy erényes szívet is megrontani – még ha csak átmenetileg is – egy ilyen mérhetetlenül nagy hatalom. Fontos probléma, hogy mennyire nehéz is az erkölcsös élet, hisz a morális követelmények terhe alatt igen komoly áldozatokat is kell hozni. Áldozathozatalra számos példát láthatunk Tolkiennél, és arra is, miként képesek egyesek a megromlásnak és a korlátlan hatalomnak ellenállni, míg mások miként buknak el általuk.

A Gyűrűtől és egymástól való függés Frodó, Gollam és Samu esetében

Először három hobbitot szeretnék közelebbről megvizsgálni az Egy Gyűrűhöz fűződő viszonyuk alapján: Frodót, Gollamot és Samut. Az áldozathozatalra remek példa Frodó, akinél Gollam és Bilbó után a leghosszabb ideig van a Gyűrű a trilógia szereplői közül, és többször él annak hatalmával, mint bárki más. Ezen alkalmak során pedig egyre inkább érződik rajta a Gyűrű negatív hatása. Először Bombadil Toma házában veszi fel saját akaratából (Tolkien, 2001, p. 192). Ekkor semmilyen komolyabb indíttatása nincs, mindössze az, hogy megbizonyosodjon arról, hogy Toma nem cserélte el egy másik gyűrűre azt, mivel úgy érzi, nem veszi eléggé komolyan az Egy Gyűrűt. Úgy tűnik, hogy élvezzi Frodó Trufa döbbenetét, amikor eltűnik a szemük elől; majd el is neveti magát, mikor Toma ráparancsol, hogy fejezze be a dolgot. Pontos válasszal azonban nem szolgál Tolkien, itt vajon miért ilyen elégedett magával a hobbit, aki nincs erkölcsi normák híján, így tudnia kellene, hogy eredendően rossz az Egy Gyűrű használata (Katz, 2004, pp. 29-30). Erre a gyermekes csínytevésre lehet a rossz kapujaként, a Gyűrű általi megrontás első szakaszaként tekinteni. Frodó ellentmond a tilalomnak, ez pedig olyan felelőtlenség, ami tényleges bűnhöz vezet, hiszen innentől kezdve már nem csak a hordozója, hanem használója is a Gyűrűnek. Játékként fogja fel a dolgot, viszont ez a játék magában rejt némi kockázatot is, aminek a súlyát itt még nem érzi a hobbit.

Másként kell viszont megemlítenünk azt a két alkalmat, amikor Frodó nem önszántából veszi fel a Gyűrűt. Először a Pajkos Póni nevű ivóban kerül véletlenül az ujjára (Tolkien, 2001, p. 228), majd Széltetőn a Fekete Lovasok egyfajta kényszerítő érzést bocsájtanak rá a saját gyűrűik egyesítésével, így lehetetlennek bizonyul számára az ellenállás (Tolkien, 2001, p. 276). Itt bár ő maga húzza fel az ujjára a Gyűrűt, mégsem önállóan dönt, mint korábban Toma házában, hanem kényszer hatására cselekszik. A legközelebbi alkalommal viszont, mikor az ujjára kerül a Gyűrű, akkor már ténylegesen a saját akaratából hajtja végre tettét, hogy így Boromirtól el tudjon menekülni, és a Szövetség nélkül folytassa az útját (Tolkien, 2001, p. 531). A veszély itt már nagyobb, mivel ez esetben maga Szauron is érzékeli, hogy valaki használja a fegyverét. Ekkor két erő csap össze Frodóban, az egyik, amely sohasem válna el a Gyűrűtől, míg a másik azonnal le akarja azt venni. Egyetlen egy pillanaton múlik minden, amikor az elméje kitisztul, és Frodóként tud gondolkodni (Katz, 2004, pp. 30-31):

„A két erő egymásnak feszült. Egy pillanatra teljesen tehetetlenné vált a kettő beléje hatoló hegye közt, csak vonaglott elkínzottan. Majd váratlanul magához ért, Frodó lett megint, s nem volt sem Hang, sem Szem: szabadon dönthetett, még volt egy maradék pillanata, hogy döntsön. Lerántotta a Gyűrűt.” (Tolkien, 2001, p. 533)

Ekkor szerencsére képes mélyen magában meglelni azt az erőt, ami egy ilyen elképzelhetetlenül nagy hatalomnak nemet tud mondani, és így lehúzza a Gyűrűt.

Azonban még így is ez az első nagyobb lépése afelé, hogy aktív használója legyen a Gyűrűnek. Ezt követően azt a folyamatot követhetjük végig, hogy minél inkább közelít Mordorhoz, annál nagyobb hatással van rá az Egy Gyűrű, és egyre jobban eltűnik az a Frodó, aki egykoron volt (Katz, 2004, p. 31): „És én nagyon-nagyon fáradt vagyok. És a Gyűrű nagyon nehéz, Samu. És én örökké ott látom a szemem előtt, mint valami nagy tűzkereket.” (Tolkien, 2001, p. 234) Amikor a Végzet Hegyéhez közeledve Samu megkérdezi, hogy emlékszik-e arra a nyúlra, amit korábban főztek meg, és arra a napsütésben gazdag partoldalra, ahol az olifántokat látta, Frodó eléggé kiábrándító válasszal szolgál:

„- Nem, sajnos nem, Samu – mondta Frodó. – Azt tudom, hogy történt valami ilyesmi, de földézni képtelen vagyok. Sem az étel, sem a víz ízét, sem a szél nesztét, sem a fák, a fű vagy a virágok képét, még a hold, a csillagok képe sem maradt meg bennem. Meztelen vagyok a sötétben, Samu, s még egy fátyol sincs közöttem meg a tűzkerék között. Már ébren is csak azt látom, minden más elhomályosul.” (Tolkien, 2001, p. 258)

Frodó – mint azt Samunak is megvallja – sohasem reménykedik benne, hogy elérik a Hegyet, de ennek ellenére megteszi, ami tőle telik, és társával a végén már hol kéz a kézben, hol egymást átkarolva alszanak. A végső lelki és testi kimerültségben csakis Samura támaszkodhat, és belőle meríthet erőt. Frodó keresve sem találhatja jobb társat maga mellé, mint Samu, és ezzel ő is tisztában van. Kivéve azokban a pillanatokban, amikor a Gyűrű teljesen elhomályosítja a látását, ám a végső órában – pontosabban amit ő annak vél – szintén hálás érte. (Tolkien, 2001, p. 270)

Frodónak szembesülnie kell vele, hogy sem a testi, sem a lelki sebei nem gyógyulhatnak be rendesen, és hogy hobbit társaival ellentétben ő nem képes visszailleszkedni a társadalomba, mert annyi mindent áldozott fel magából a küldetés során. Frodó feladta a saját jövőjét egy világ sorsáért; úgy érzi, nem magának, hanem a barátjának, Samunak mentette meg a Megyét, és ezt vele is tudatja, mielőtt Bilbóval elhagyják Középföldét (Tolkien, 2001, p. 374).

„Megpróbáltam megmenteni a Megyét és meg is mentettem, de nem magamnak. Ennek így kell történnie, Samu, nemegyszer, ha érték forog veszélyben; van, akinek le kell mondania róla, el kell veszítenie, hogy mások megtarthassák. De az én örökösöm te leszel: amim volt, amim lehetett volna, azt mind rád hagyom.” (Tolkien, 2001, p. 374)

A legnagyobb hatása mégsem Frodóra van a Gyűrűnek, hanem Gollamra. Az ő figurája az, akinél Platón érvelését – mely szerint az erkölcstelen élet csakis a boldogtalansághoz vezethet – a leginkább felfedezni vélhetjük (Platón, 2014, pp. 118-128). A gyűrűhordozók közül egyedül Gollamnak nincs választása, hiszen ő már jóval *A Gyűrűk Ura* cselekménye előtt döntött. Alakjával azt mutatja be

Tolkien, hogy a rossz döntés – ami ez esetben a hatalom hajszolása – milyen erkölcstelen és boldogtalan élethez tud vezetni. Szánalmat ébreszthet az olvasóban az a szerencsétlen kis lény, akinek se barátai, se családja nincs, de még egy olyan hely sem, amit az otthonának nevezhet. Számára egy valami fontos, és az a „drágaszága” (Katz, 2004, pp. 21-22). „Vajon hol van; vajon hol van az én drágaszágom? Az a mienké, ész kell nekünk. A tolvajok, a tolvajok, a mockosz kisz tolvajok. Vajon hová tűntek az én drágaszágommal? Az átkozottak. Gyűlöljük őket.” (Tolkien, 2001, p. 271) A Hatalom Gyűrűjétől való függősége, ami teljes mértékileg felemészti, arra vezethető vissza, hogy az Gollam birtokában volt a halandók közül a legtovább. Már szinte semmi sem maradt abból a hobbitból, aki azelőtt volt, mielőtt a hatalma alá nem került, se testileg, se lelkileg. Felismerhetetlenül eltorzult kívül és belül egyaránt.

„Gollam volt ő – sötét, mint a sötétség maga, csak két nagy, kerek, fakó szeme világított az arcában. Volt egy kis csónakja, abban evezgetett zajtalanul a tavon; mert tó volt az bizony, széles, mély és halálos-hideg. A csónak oldalán kilógatott két jókora lábával evezett, de még csak egy fodrocskát sem vert. Egyetlenegyét sem. Fakó, lámpaszerű szemével világtalan halak után kutatott, amelyeket hosszú ujjai gyorsabban rántottak ki, mint a gondolat.” (Tolkien, 2012, p. 78)

Különböző szintjeit tárja elénk Tolkien annak, mire milyen hatással van az Egy Gyűrű. Bilbó elméjét hatvan év alatt, amíg nála volt, csupán pár alkalommal ragadta magával, míg Szméagol első látásra a Gyűrű foglyává válik, és ez a rabság élete utolsó másodpercéig kitart. Mindketten hobbitok, tehát hasonló természetűek, ugyanabból a kulturális közegből származnak. Nem véletlen, hogy Bilbóban méltó ellenfélre lel a rejtvényjáték során Gollam, hisz ugyanolyan kérdéseket ismernek, így nem tudnak kifogni egymáson, még ha meg is tornáztatják a másik elméjét (Gracia 2004, p. 84): „Szegény Bilbó csak ült a sötétben, mindenféle emberevő és más óriásokon tündövedve, amelyekről a mesékben hallott, de azok közül egyik sem vitte végbe mindezt. Az volt az érzése, egészen máshol rejlik a válasz, és neki tudnia kéne, de csak nem jutott eszébe.” (Tolkien, 2012, p. 84) Azonban Bilbó és Frodó is erényesebb személyek voltak, még a Gyűrű birtokában is, mint amilyen Szméagol valaha volt. Minden egyes cselekedete, amit *A Gyűrűk Ura* története során végez, egytől-egyig mind arra a céljára vezethetőek vissza, hogy újból sajátjának akarja tudni az Egy Gyűrűt. Tulajdon barátját, Déagolt is képes megölni miatta, ezzel a lelkében lévő szeretetet megrontva. Majd a saját nagyanyja az, akinek a parancsára elűzik az otthonából, azok után, hogy a Gyűrű hordozójává válik, ő pedig egyre inkább kúszik lefelé a sötétségben, mind a lelkében, mind a környezetében egyaránt (Tolkien 2001a, p. 84). Ezzel szemben miután hozzá kerül a Gyűrű, Bilbó első cselekedete az, hogy megkegyelmez Gollamnak, a számára ismeretlen lénynak, így őt nem tudja teljesen a hatalmába keríteni Szauron gyűrűje (Tolkien 2001, pp. 93-94). De Frodó is a szánalomnak köszönheti – ami miatt nem

öli meg Gollamot, mikor teheti – hogy végül Szméagollal együtt elpusztul a Gyűrű, ezzel teljesítve a küldetésüket.

Gollam lelke meg is hasad a „drágaszága” miatt, és ez a két lélekrész folyamatosan társalog egymással. Az egyik az a hobbit, Szméagol, aki mélyen legbelül még valamelyest ott él benne, a másik pedig Gollam, az a szörnyszülőtt, akit az Egy Gyűrű teremtett. „Gollam magában beszél. Szméagol vitatkozik valaki mással, aki ugyanazon a hangon szól, csak nyöszörögve, sziszegve. S miközben beszélt, szemében váltakozva gyulladt ki a fehér és a zöld fény.” (Tolkien, 2001, p. 296) Annak köszönhető, hogy Gollam végül segít Frodónak és Samunak, hogy egyik fele sem tudja elviselni azt a gondolatot, hogy az Egy Gyűrű az ellenség kezébe kerüljön (Katz 2004, p. 22).

Gollam tökéletes példája, hogy mi a sorsa a hatalom kergetése – ami az ő esetében a Gyűrű iránti birtoklási vágy – révén romlottá és nyomorulttá vált személynek: folyton boldogtalan, semmiben sem képes békét és örömet lelteni, és ez még akkor sincs másként, amikor a Gyűrű nála van. Azonban amikor nincs nála, mindenáron vissza akarja szerezni, mivel nélküle elviselhetetlen hiányérzet gyötri (Gracia 2004, p. 86-87). Gollamnál szépen megmutatkozik, hogy egy olyan egyszerű, hétköznapi népnél is, mint a hobbitok, milyen lelki pusztítást (és ezáltal testit is) képes a Gyűrű okozni. Egy függőségen alapuló se veled, se nélküled kapcsolatnak lehetünk tanúi az esetében, és ez fogja a végső veszttét is okozni, amikor a Végzet Hegyének katlanjában, leharapva Frodó ujját, visszaszerzi a „drágaszágát”. Ekkor olyan örömmámor keríti hatalmába, ami miatt beleesik a mélybe, így együtt semmisül meg vele. „A mélyből még fölhallatszott egy utolsó, jajongó drágaszágom, aztán Gollamnak nyoma veszett.” (Tolkien, 2001, p. 269)

A hobbitoknak az Egy Gyűrűhöz fűződő viszonyát vizsgálva mindenképp ki kell még térni Samura is, aki a hatalomra való nemet mondás pozitív példája. Samu nem csak lojalitást és barátságot mutat Frodó iránt, hanem egyfajta tiszteletet is, ami abból fakad, hogy odahaza ő a kertésze, és hogy majdnem tizenkét évvel fiatalabb Frodónál. Ebből eredeztethető az is, hogy „Frodó uram”-nak nevezi, míg a barátja a szimpla Samu megszólításhoz olykor még a „drága fiam” jelzöt is hozzá teszi: tehát egyfajta úr-szolga viszonyt vélhetünk felfedezni az esetükben.

Hegel *A szellem fenomenológiájában* különbséget tesz önálló és önállótlan tudat között: az első az úr, akire a magáértvaló-lét jellemző, míg a másodikra – akit a szolgának feleltet meg – a más számára való lét. De tovább boncolgatva a témát kifejti, hogy az úr csak a szolga által magáért való: az úr hatalom a lét felett, a lét pedig nem más, mint a másik feletti hatalom – így tartja maga alatt a másikat. Az úr a vágy által megszerzi az élvezetet, de az önállóságot átruházza a szolgára, hiszen a dolog feldolgozása rámarad: tehát az úr függ a szolgától (Hegel, 1961, pp. 104-105). Mindez azt mutatja, hogy az uralom „lényege megfordítottja annak, ami lenni akar” (Hegel, 1961, p. 106). A két hobbit esetében szembeötlő az egymástól

való függésük: Samu majdnem vízbe fullad, amikor Frodó egymagában próbálja folytatni az útját, mert – mint azt bevallja neki – bele is halna, ha nélküle menne tovább. Frodó éppen azért akarta hátra hagyni Samut, mert ő meg azt nem élné túl, ha miatta veszne oda. Samu azonban mégsem itt bizonyítja leginkább a szeretetét és rátermettségét arról, hogy ő a legmegfelelőbb társ Frodó számára, hanem amikor halottnak hiszi barátját: „- Frodó uram! Frodó uram! – kiáltotta. – Ne hagyj magamra! Samu szól hozzád! Ne menj el oda, ahova nem tudlak követni! Ébredj, Frodó uram! Ébredj, ébredj, drága Frodó uram! Ébredj!” (Tolkien, 2001, p. 423)

Hatalmas lelkiezt tanúsít ekkor Samu, hiszen nem adja meg magát a gyásznak és annak a veszteségnek, ami éri a lelkét. Így ahelyett, hogy végérvényesen megtörne, elhatározza, hogy Frodóért, a Gyűrű szövetségének többi tagjáért és egész Középföldéért befejezi egyedül a küldetését. Magához veszi a Gyűrűt, hogy egymaga induljon tovább Mordorba. Rájön arra, hogy még csak viselnie sem kell azt, hogy érezze a mérhetetlenül nagy hatalmát (Katz 2004, p. 32). Felhúzza pedig ő is megtapasztalja, amit korábban Frodó, hogy „hallása kiélesedett, de azt is, hogy az evilági tárgyakat csak elmosódottan és homályosan látja” (Tolkien, 2001, p. 207). A Gyűrű egy torz jövőképet vetít elé, melyben erős hősként látja magát, ahogy lángoló karddal áll hadseregek élén, hogy megdöntsék Barad-dûr hatalmát, majd a kitisztult ég alatt virágos- és gyümölcsöskertté változik Gorgoroth völgye (Tolkien, 2001, p. 210). Ez a látomás teljes mértékig Samura vall: bár ez felfedi, hogy benne is van némi vágy arra, hogy hősiességével kitűnjön a sok katona közül, de a földhözragadtságát is bemutatja kertészi ambíciói kapcsán. Szembe lehet állítani Gollammal, aki nem képes ellenállni a korlátlan halfogyasztásnak, míg Samu a grandiózus kertészi vágyairól le tud mondani.

Samu ekkor önmagába néz, és tudja, nem az ő tisztje, hogy kiálljon Szauron ellen, így átmegy az erkölcsi próbán. A küldetésük végén is megmarad a józan esze, és az téríti a jó útra, akárcsak az a nagy lojalitás és szeretet, amit az általa halottnak hitt Frodó iránt érez. Ő nem olyan jövőt szánt magának, mint amelyet a látomás tár elé. Nem akar mást, csak boldog családot, egy meleg otthont és egy kertet, amit ő maga, saját két kezével művelhet; továbbra is az a megyebeli kertész akar maradni, aki mindig is volt. Itt Hegel dialektikájának egy másik mozzanatát is fellelhetjük: a munka által magára eszmél a szolgálai tudat, és a szemében a tárgynak önállósága van (Hegel, 1961, p. 106). „A dolgozó tudat tehát ezáltal az önálló létnek mint önmagának szemléletéhez jut” (Hegel, 1961, p. 106).

„A forma azáltal, hogy tárgyiasul, számára nem lesz valami mássá, mint ami ő; mert épp a forma az ő tiszta magáért-való-léte, amely benne igazsággá lesz. Azáltal tehát, hogy újra megtalálta magát önmaga által, saját értelmet kap, – épp a munkában, amelyben úgy látszott, hogy csak idegentől kapja értelmét.” (Hegel 1961, p. 107)

Samu esetében kulcsmotívum a munkája iránti szeretete, ami meghatározó része a személyiségének, és a Gyűrűnek való ellenállása során is mérvadó. Nála ütközik ki leginkább a hobbitok egyik legjobb tulajdonsága is: a reményteliség. Arisztotelész a *Nikomakhoszi etikában* azt állítja, hogy mindenki boldog szeretne lenni, de a boldogság és a hozzá vezető út személyenként más és más lehet (Arisztotelész, 1997, p. 18). Samu egyik legvonzóbb tulajdonsága, hogy egyszer sem olvashatjuk azt róla, hogy boldogtalan lenne. A hobbitoknál azt tapasztaljuk, hogy gyorsan össze tudják szedni magukat, vidámak és megingathatatlanok maradnak a nehézségek között. Ehhez pedig az kell, hogy meg tudják látni a reményt a legszörnyűbb helyzetekben is. (Katz 2004, p. 86) Még ha a világ sötétségbe is burkolózik körülötte, Samu szívében a fényt nem lehet kioltani.

„Bármilyen fáradtak voltak, a hobbitok szíve földerült egy csöppet: a levegő friss volt és illatos, a távoli Északi Fertály felföldjét juttatta eszükbe. Jólesett nekik ez a kis haladék, jólesett olyan földet taposniuk, amely alig néhány éve áll még csak a Sötét Úr uralma alatt, és így nem indult teljesen romlásnak.” (Tolkien, 2001, p. 318)

Azonban az, hogy Frodónak sikerül egyfajta pozitív kötődést kiváltania Gollamból, ellentétes, negatív féltékenységet hoz felszínre Samuban. Sosem kedves Gollammal, ellenkezőleg, sokszor kifejezetten támadóan viselkedik vele szemben, ezzel folyton elnyomva a Szmeágot-énjét. Ezt a viselkedését betudhatjuk annak a nagy szeretetnek és védelmezésnek, amit Frodó iránt tanúsít. Példának hozhatjuk itt fel az útjuk elejéről azt az esetet, amikor Aragornnal kapcsolatban is nagy kételyei vannak. Miután Széltetőn leszúrják a Fekete Lovasok Frodót, képes Vándorral szemben is fegyvert rántani, mert már nem tudja, kiben bízson:

„Samunak szemmel láthatóan kétségei támadtak Vándorral kapcsolatban; de az, éppen miközben a többiek beszélgettek, visszatért, váratlanul felbukkant a sötétben. Megriadtak, Samu kardot rántott, s odaállt Frodó elé; de Vándor gyorsan letérdelt a sebesült mellé.” (Tolkien, 2001, p. 278)

Ez esetben azonban idővel belátja, hogy Aragorn tényleg csak segíteni akar nekik, míg Gollammal kapcsolatban ez a pont nem jön el nála, ami talán Samunak a fentebb említett féltékenysége miatt van, hisz Gollam éket ver közé és a legjobb barátja közé. Amikor otthagyják Frodóval a Szövetséget, nincs szó semmilyen harmadik félről. Samu a barátját indul elkísérni a Megyéből, és utána úgy vállalja az elszakadást a többiektől, hogy csak magukban lesznek. Felhalmozódott gyűlöletét, akkor vetítheti ki igazán Gollamra, amikor a Banyapók odújánál egyértelművé válik annak az árulása: „Az áruláson érzett dühe, a kétségbeesés, hogy lemaradt, miközben ura halálos veszélyben van, megsokszorozta Samu erejét és hevét; erre a lassú és ostoba hobbitól nem számított Gollam.” (Tolkien, 2001, p. 418)

Amikor Samu a Gyűrűt visszaadja Frodónak – aki annak hatására már szinte teljesen elveszítette épp elméjét – barátja egy orknak nézi őt, és rátámad. „A csúf látomás annyira valóságosnak tetszett, hogy így, félkábulatban is csupa feszültség és rettegés volt. Samu ott, a szeme előtt változott orkká, s csúf kis mohó szemű, nyáladzó jószág kapzsin nyúlt a kincs után.” (Tolkien, 2001, p. 224) De Csavardi urat ez sem rendíti meg a Frodóba vetett hitében, se az, amikor egy karnyújtásnyira a Végzet-hegyétől, ismét eljártssza ezt a barátja, csak kevésbé drasztikusan. Samu elfogadja, hogy bár nem állhat Frodó és a végzete közé, de igenis segíteni fogja őt, még ha ez a saját életébe kerül is. „- Tehát ez lenne az, amiről kezdettől fogva tudtam, hogy meg kell lennie – gondolta Samu –, az, hogy Frodó urat az utolsó lépésig segítsen, aztán haljak meg veled együtt? Nos, ha ez, akkor is meg kell tennem.” (Tolkien, 2001, p. 253) Mikor szükségessé válik, egy teljes napon át cipeli, csak hogy Frodó lehessen az, aki beledobja a Végzet-hegyébe a Gyűrűt: „Ha Azt nem vihetem helyetted, akkor téged viszlek, és veled Azt is.” (Tolkien, 2001, p. 262) Itt is megjelenik a hegeli úr-szolga viszony, mely szerint az úr függ a szolgától (Hegel, 1961, pp. 104-105), hiszen Frodó teljes mértékben rá van szorulva Samura: a küldetés nem teljesült volna, ha a Samu nem segíti őt. Azért olyan erényes Samu, mert a korlátlan hatalom kísértése sem tudja eltéríteni attól, hogy azt az életet élje, amit korábban megálmodott magának, és kitarson a legjobb barátja mellett. Az erkölcsös ember keresi a hozzá hasonlókat, és Samu is részben azért erényes, mert túl az úr-szolga viszonyon kialakult benne egy olyan mély barátság Frodó iránt, amiért az életét is feláldozná. Még az utolsóknak hitt percekben sem múlik el az élni akarása, de ő is belátja, hogy nem is önmaga lenne, ha másként érezné.

„- Örülök, hogy itt vagy velem – mondta Frodó. – Ez mindennek a vége, Samu. - Igen, és én veled vagyok, uram – mondta Samu, és gyöngéden mellére vonta Frodó csonka kezét. – És te is velem. És az útnak vége. De azután, hogy idáig eljöttünk, valahogy nem akarózik megadni magam. Nem vallana rám, érted, ugye?” (Tolkien, 2001, p. 273)

Bár útja során rengeteget változik, fejlődik, de a szíve legmélyén ugyanaz a tisztalelkű hobbit marad, mint aki elhagyja a Megyét. Épp ezért hazatérve a hosszú és megpróbáltatásokkal teli útról, míg Pippin és Trufa – a felkelés vezetői – a banditák kiűzését tűzik ki legfőbb céljuknak, addig Samut sokkal inkább az bántja, hogy Szarumán rengeteg fát vágatott ki ott tartózkodása alatt, és emiatt legközelebb csak a dédunokái láthatják a Megyét olyannak, amilyennek lennie kell. Am ekkor eszébe jut Galadriel ajándéka, akitől egy kis dobozban kapott némi szürke port; Samu behintve vele a vidéket, a szó szoros értelmében felvirágoztat mindent (Tolkien, 2001, pp. 366-367). De a Frodó iránti ragaszkodása sem hagy alább attól, hogy ismét otthon vannak; folyamatosan két felé húzza a szíve, ezért ózdkodik elvenni Csűrös Rozit, viszont barátja szerencsére megtalálja az átmeneti megoldást minderre: „Nősülj meg, amint lehet, aztán költözzetek hozzám Rozival. Zsáklakban

bőven van hely akkora családnak, amekkorát csak akarsz.” (Tolkien, 2001, pp. 368-369) Idővel teljes egészében a családjának adja a szívét, de előtte még összetöri azt, amikor végső búcsút kell vennie Frodótól Szürkerévben: „Ne légy szomorú, Samu. Nem húzhat a szíved mindig kétfelé. Egynek és egésznek kell lenned, még sok-sok évig. Még annyi mindennek kell örülnöd, annyi mindennek lenned, és annyi minden dolgod van.” (Tolkien, 2001, p. 374) Végül Samura marad Bilbó és Frodó könyvének a befejezése, aki méltón folytathatja a Gyűrű-hordozók sorait, hisz – még ha csak kis idő erejéig – ő maga is cipelte a Gyűrűt.

Tisztán-látás és annak hiánya Boromir, Denethor és Faramir kapcsán

A továbbiakban a gondori Helytartó ház három tagjának, Boromirnak, Faramirnak és Denethornak a kapcsolatát szeretném elemezni, az Egy Gyűrűhöz és a sötétséghez, ami régóta körül vette otthonukat.

Boromirt megfeleltethetjük annak a pásztornak, akiről Glaukon beszél az *Államban* (Platón, 2014, pp. 118-128). Két erkölcsös személyről van szó, akiket megkísért a hatalom. Boromir a tettek mezejére szeretne lépni Völgyzugolyban, de fontos kritérium nála, hogy ezzel népét segítse. Ő a hatalmat nem csupán saját céljára akarja fordítani, hanem Középfölde népeinek az érdekét tartja szem előtt. Gondor számára a legelső, az ottani népért harcolt világ életében, és nem érti, miért nem könnyítik meg a saját dolgukat ezzel a fegyverrel (Katz, 2004, pp. 23-24): „Akkor nekünk, Gondorban olyan fegyverekre kell rábízunk magunkat, amilyen fegyverünk éppen van. S, amíg a bölcsök őrzik a Gyűrűt, mi legalább harcolni fogunk.” (Tolkien, 2001, p. 366)

126

Boromir úgy tűnik, végül belátja, hogy a Gyűrűnek nem az a sorsa, hogy Gondorba menjen, sőt a Szövetséggel való közös útja során igen hasznosnak bizonyul, a hobbitokat külön védi és segíti. De a kísértés időközben csak eluralkodik rajta, és miután egyre kevésbé látja megfelelőnek azt az utat, amire együtt indult a társaival, meg akarja szerezni Frodótól a Gyűrűt, hogy eredeti tervét kövesse (Katz, 2004, p. 24). Bár nyíltan nem közli a hobbittal a valós célját – hogy a Mordor elleni erőket szeretné irányítani Szauron fegyverével – de Frodó rájön, hogy nem csak annyit akar vele, hogy Gondorba vigyék, és megmentse vele a népét. „Elkergethném Mordor hordáit, és minden ember az én zászlóm alá sereglene.” (Tolkien, 2001, p. 529) Ujjára húzva a Gyűrűt, ami által láthatatlanná válik, Frodónak sikerül elmenekülnie előle. Boromir pedig azonnal visszanyeri hős státuszát, hiszen önzetlenül, saját testével védi Pippint és Trufát, a sebeibe pedig bele is hal. Utolsó szavai Aragornhoz szólnak, akinek szint vall elgyengüléséről, ezzel bizonyítva, hogy maga is belátta, hogy hibázott (Katz, 2004, p. 24). „Megpróbáltam a Gyűrűt elvenni Frodótól – mondta. – Sajnálom. Megfizettem érte. – Tekintete levágott ellenségeire tévedt; lehettek vagy húszan.” (Tolkien, 2001, p. 14)

Boromir jó példája lehet annak a morális kihívásnak, amiről Glaukon beszél az *Államban* (Platón, 2014, pp. 118-128). Boromir egy erkölcsös személy, aki bátorságát és erejét a nép szolgálatába állította újra és újra, de még az ő szívét is képes volt az Egy Gyűrű megromtani. Ugyancsak átmeneti romlásról van itt szó, amit azzal is magyarázhatunk, hogy a Gyűrűvel nem került sohasem közvetlen kontaktusba, de mégis végig ott volt egy karnyújtásnyira tőle. Glaukon példája tehát szépen megnyilvánul általa, hisz erényes emberként is beleesik a korlátlan hatalom csábításába (Katz 2004, p. 23).

Gondor helytartója, Denethor esetében a romlás hasonlóan jelenik meg, mint első-szülött fiánál, csak nála fokozott állapotban; hiszen már akkor sem teljesen épelméjű, amikor *A király visszatér*ben megismerjük a karakterét. Ebben nagy szerepe van annak, hogy elvesztette a szívéhez legközelebb álló gyermekét. Nem is akarja véka alá rejteni, hogy kisebb veszteség érte volna, ha Faramir hal meg, pedig – mint arra felhívja Pippin figyelmét Gandalf – Faramir jobban hasonlít az apjára, mint a bátyja (Tolkien, 2001, p. 31). De a mágus pont abban látja az okát, hogy a helytartó szíve mindig az idősebbik fiához húzott, hogy nagyon különböztek egymástól (Tolkien, 2001, p. 23).

Mikor még bölcsőbb volt Denethor, óvakodott használni a Gondorban lévő palantírt, viszont ahogy a bölcsessége hanyatlani kezdett, bele-belenézett a kőbe, és Szauron olyan kétségbeesést táplált a lelkében, ami elvette a maradék józan eszét is. Pedig azt vehetjük észre, hogy a józan ész fontos ellenszer tud lenni az Egy Gyűrűnek való ellenállás során, és nincs ez másként a palantírokkal kapcsolatosan sem. Pippin is gondtalanságból néz bele a Gandalf birtokában lévő palantírba, ezzel némi galibát okozva (Tolkien, 2001, pp. 241-243). Denethort ezen a ponton szembe állíthatjuk Samuval, aki a hétköznapi racionalitás talaján megmaradva nemet mond a Gyűrű csábításának, és mindannak, amit az vizuálisan elé tár. A helytartó azonban nem tudja elkülöníteni a valóságtól a palantír által látott dolgokat, és hagyja, hogy általuk Szauron elvegye a tisztán látását. Bár Gandalf több ízben is próbálja észhez téríteni Denethort, a kísérlete folyton kudarcba fullad: megkeseredett gyászolóként nemcsak lelki tört szúr a még élő fia szívébe, hanem ténylegesen is a halálba küldi. Gandalf meg is említi neki, hogy ő még a gyászat is képes palástként használni (Tolkien, 2001, p. 29). Pedig már ezelőtt is feltűnik a népnek, hogy Boromir feladatát is igyekszik elvégeztetni vele, de számára ez sem elég: azt is ellöki magától, akije még megmaradt a családjából, és aki a bátyjával szembeni állandó megkülönböztetett bánásmód ellenére is szereti és tiszteli őt.

Denethor szentül hiszi, hogy Boromir elvitte volna neki a Gyűrűt, amire Faramir nem volt képes. Majd Gandalfal is szembe megy, aki igyekszik felhívni a figyelmét arra, hogy idősebb fiára rá sem ismert volna, ha az megkaparintja a Gyűrűt, amit meg is tartott volna magának. A helytartó abban a tévképzetben ringatja magát, hogy a mágus bolond, ahelyett, hogy önmagába nézne. Azt sem hajlandó elhinni Pippinnek, hogy Faramir még igenis él, amikor visszatér a

harcmezőről, mivel a fejébe vette, hogy a Helytartók háza véget ér, és fiával együtt pogány királyok módjára fognak elégni együtt. Gandalfhoz intézet szavai tanúskodnak arról, mennyire reményvesztett: „Lehet, hogy rövid időre, tán egy egész napra diadalt aratsz a csatatéren. De ezt a hatalmat, ami most támad föl, nem lehet legyőzni. (...) Elbuktunk. Ideje mindenkinek eltávoznia, aki nem akar rabszolgasorra jutni.” (Tolkien, 2001, p. 151)

Elsőszüzlött fiához hasonlóan ő is halálát leli a hatalom hajszolásában, de Boromirral ellentétben számára nem jut méltó és „szép” halál. Denethor öngyilkossága kiválóan bemutatja, mire képes egy gyenge szívben az a méreg, amit Szauron a gonoszságával csepegtet bele. A Sötét Árnny olyan szörnyű sorsot tárhatott a helytartó elé, ami miatt utolsó erejét összeszedve képes volt sajátkezűleg véget vetni az életének. Ez is követelt egyfajta erőt, de sajnos rossz helyről merítette azt Denethor. Nála és Boromirnál is az a törhetetlen lelki és mentális állapot hiányzik, ami szerencsére a család legkisebb tagjában, Faramirban föllelhető.

Faramir karakterével *A két torony* során ismerkedünk meg, Boromir halála után. Igen hamar szembesülünk vele, hogy más fából faragták, mint a bátyját, erről árulkodik az, ahogyan elutasítja az Egy Gyűrűt, és útjukra engedi Frodóékat. Mikor még semmit sem tud Szauron fegyveréről, csak feltételezi, hogy egy olyan dolog, ami előnyt ad a csatában, már akkor elhiszi Samuéknak, hogy a bátyja kísértésbe esett miatta, bármilyen büszke és rettenthetetlen is volt, mert nem csak népük győzelmére vágyott annyira, hanem saját dicsőségére is. Azonban Faramir rögtön megnyugtatja Frodót, hogy ő másként áll ehhez:

„De most már ne félj! Akkor se venném el ezt a valamit, ha itt heverne az országúton. Még akkor se, ha Minas Tirithet romlás fenyegetné, s csak én menthetném meg a Sötét Úr fegyverével, a város javára és a magam dicsőségére. Nem, nem vágyom ilyen diadalra, Drogó fia Frodó!” (Tolkien, 2001, pp. 346-347).

Faramir még azt is hozzá teszi, hogy ő az éles kardot, a gyors nyílvezzőt és a diadalmas harcost azért szereti, amit mindezek védenek, és amiket ő maga is véd. Már itt érezhetjük, hogy az ifjú kapitány értékrendje és habitusa teljesen más, mint az immáron halott bátyjéé. Faramir tisztán látó kapitány, aki bevallja Frodóéknak, hogy hanyatló népnek tartja magukat, akiknek nagy segítségre lenne szükségük emberektől vagy tündéktől, holott ő maga – bátyjával ellentétben – sosem merte felkeresni az Ónépet. Azt is belátja, hogy részben maga Gondor is felelős hanyatló sorsáért, mert elhitte, hogy a száműzött ellenség alszik, ő maga pedig nem volt kellően éber. A númenóri uralkodók kihalásának az okát is tisztán látja: inkább a halálban éltek, mintsem a jelenben, szebb sírokat építettek, mint palotákat, és többet foglalkoztak a már nem élő őseikkel, mint a fiaikkal (Tolkien, 2001, pp. 354-355). Itt vissza is köszön, amit a saját apja tesz: Denethor több időt fordít a

halott fia gyászolására, mintsem a még élő megbecsülésére, és jobban érdekli, miként érjen véget a Helytartó Ház, minthogy igyekezne menteni a menthető Gondorral kapcsolatban. Faramir tisztán látását az is igazolja, hogy nem idealizálja az édesapját és a testvérét: látja hibáikat, ám mindezek ellenére szereti és tiszteli őket. Ez azonban nem gátolja abban, hogy saját véleményét alkosson a dolgokról. Faramir nem csak a szavak terén tűnik bölcsőbbnek és józanabbnak a testvérénél, hanem akkor is, amikor szembesül vele, hogy maga az Egy Gyűrű hever a lábai előtt: „Itt a nagy alkalom, hogy Faramir, Gondor kapitánya megmutassa, milyen ember!” (Tolkien, 2001, p. 359) Meg is mutatja, hiszen útjukra engedi Frodóékat, és tanácsaival is igyekszik segíteni őket.

Bár már *A két torony*ban is szembesülünk Faramir egyes nézeteivel, mégis, igazán csak *A király visszatér*ben rajzolódik ki a jelleme teljes egészében. Pippin karakterén keresztül megtudjuk, miként vélekedik róla a nép, majd azt is, hogy magának Pippinnek milyen benyomásai vannak az ifjú kapitányról. Minas Tirith toronyőre, Beregond – aki jó barátságot köt a hobbittal – mély tisztelettel és odaadással viseltetik Faramir iránt:

„Ő merész, merészebb, mint hiszik; mert manapság nehezen hiszik el, hogy egy kapitány bölcs is lehet, meg járatos a hagyományokat őrző tekercekből és énekekből. Pedig Faramir ilyen. Talán nem olyan vakmerő és lelkes, mint Boromir, de éppolyan határozott.” (Tolkien, 2001, p. 40)

129

Pippinből pedig ambivalens érzéseket vált ki, amikor először jobban megfigyeli Faramirt: hasonlóságot fedez fel Boromirral, de közben Aragornnal is. A dúnadánhoz hasonlóan érez egyfajta nemességet áradni belőle (ilyennek tudja elképzelni az ősi királyok fellépését is), ezért meg is érti, miért követték a csatába boldogan az emberek. Az sem véletlen, hogy Pippin, Gandalf és Beregond együttesen megmentik Denethor mellől a tűzhaláltól. De maga Aragorn is elismeri Faramir lelkierejét és állhatatosságát, amikor megmenti őt: „Faramir kemény akaratú ember, hiszen őt már azelőtt is súrolta a Sötét Árny, hogy kilovagolt volna a mezőre, a csatában. S miközben ő harcolt és védte az átkelőhelyet, lassan fölébe kúszott.” (Tolkien, 2001, p. 165) Ebből is látszik, hogy nem arról van szó, hogy Faramir könnyebb helyzetben van, mint az apja és a bátyja, hanem arról, hogy ő képes azokat az akadályokat legyőzni, amiket az élet elé állít. Az ő szívében megvan a kellő fény és kitartás, hogy legyőzze a sötétséget. Faramir meglátja a múlt hibáit és képes egy szebb jövőt kiépítenie magának. Őt megtalálja az a boldog befejezés, ami Boromirnak nem adatott meg; ráadásul Faramir egy olyan társra lel, aki hasonlóan elnyomott volt a saját bátyjával szemben, és szintén ki kellett állnia családi nehézségeket, ahogy neki. Éowyn első találkozásra magával ragadja:

„- Rohani Éowyn, gyönyörű vagy. A völgyeinkben szépséges virágok nyílnak, és vannak leányaink, még szebbek; de egy sem olyan gyönyörű, mint te vagy. S nem olyan szomorú. Lehet, hogy már csak pár nap, és sötétség borul a

világunkra: bátran fogok szembe nézni vele, de könnyebb lenne a szívem, ha addig, amíg még süt a nap, mindennap láthatnálak. Mert terád is, én rám is nazgûl-szárny árnyéka hullott, s egyazon kéz gyógyított meg mindkettőnket.” (Tolkien, 2001, p. 287)

Még Trufát is kikérdezi a lánnyal kapcsolatosan, annyira érdeklődik iránta, és még inkább nem szeretné, hogy véget érjen a világ, miután megismeri őt. Szerencsére ahogy Faramir meggyógyítja Éowyn lelkét, a megismerkedésükkor még harcolni és meghalni vágyó lány inkább maga is gyógyítani szeretne ezentúl. Rohan úrnője végre kiköt egy olyan férfi mellett, aki nem csak viszont szereti őt, hanem jó hatással is van rá. A házasságuk szép példája, hogyan forrhat össze a gondori és rohani nemes vér, és ezt annak az előrevetítéseként is felfoghatjuk, hogy „az emberek kora” – ami Gandalf szerint a Gyűrű megsemmisítésével elérkezett – az összefogásról, nem pedig a korábban kialakult elkülönülésről fog szólni.

A szánalom, fenségesség és taktika megmutatkozása Gandalfnál, Galadrielnél és Szarumánál

A továbbiakban Középfölde „védelmezőit” szeretném közelebről megvizsgálni: Galadrielt, Szarumánt és Gandalfot, az utóbbival kezdve a sort. Az istár² kezdettől fogva sejtí, hogy Bilbó nem egy közönséges gyűrűt szerzett meg Gollamtól, épp ezért rajta tartja a szemét. Amikor a születésnapján a hobbit hátrahagyja az Egy Gyűrűt, ahelyett, hogy megtartaná Gandalf, inkább Frodóra bízta. Eveken át kutatja az igazságot a Gyűrű kapcsán. Mikor fény derül rá, és Frodó kéri, hogy vegye magához, ő azonnal visszautasítja. Tudja jól, hogy irtózatosa nagyra nőne a hatalma tőle, ezért még használatlanul sem meri őrizni, így beéri a saját varázsgyűrűjével, Naryával. Belátja, hogy feltámadna benne a vágy, hogy éljen vele, és megtörné az erejét, amire még szüksége van. Gandalf a többi istárral ellentétben nagy figyelmet és szeretetet tanúsít a hobbitok iránt. Amikor betörőt keres Thorin társaságának, bárkit választhatna, aki csendesebb léptékű, de neki egy hobbitra esik a választása, akire még annak gyerekkorából emlékszik. Próbál örömet és mókát vinni a félszerzetek életébe, viszont ezt a kedvességet visszakapja tőlük egy olyan remek barátság formájában, amit Bilbóval ápol, vagy akár olyan kis apróságokban is, mint a hobbit gyermekek kedves mosolya, miközben a tűzijátékait nézik. Ezek következtében érzi, hogy a Gyűrű az ő szívét a szánalom révén próbálja elcsábítani, hisz nála mások segítése az elsődleges, viszont nem ez az út, amit választania kell hozzá (Tolkien, 2001, p. 95). A Denethorhoz intézett szavai is igazolják, hogy sokkal nagyobb súly nehezedik a vállára, mint azt egy halandó beláthatná:

² Az istárok azok a mágusok, akiket a harmadkorban a Nyugat Urai küldtek, hogy szembeszálljanak Szauroonnal, ha ismét felbukkanna, és hogy hősi tettekre buzdítsanak minden élőt, aki jót akar. Bár többen érkeztek, de Középfölde regéiben csak Szarumán, Gandalf és Radagast tűnnek fel. Ld. Tolkien, 2002, pp. 345-346.

„S még csak annyit: én nem uralkodom sehol, sem Gondorban, sem más kicsi országban. De ami csak érték a világban és jelenleg veszélyben forog, az mind az én gondom. S ami az én feladatomat illeti, én nem vallok kudarcot, még ha Gondor elpusztul is, ha bármi, ami az eljövendő napokban kihajthat, gyümölcsöt teremhet és virágozhat, túléli az éjszakát. Mert én is helytartó vagyok. Talán nem tudtad?” (Tolkien 2001, p. 29)

Galadriel reakciója érdekes, amikor Frodó az ő számára is felajánlja a Gyűrűt: kineveti a hobbitot, hisz bármikor elvehetné tőle, ha úgy akarná, de akkor az nyilvánulna meg ebben a tettében, hogy az Egy Gyűrű romlást hozott rá (Katz, 2004, pp. 25-27). Viszont Galadrielnek is van egy saját, tünde gyémántgyűrűje, Ninya. Ám míg Szauron az általa létrehozott gyűrűket úgy alkotja meg, hogy a hordozói képesek legyenek velük meggazdagodni, és hatalmat gyakorolni mások felett, addig a tündéknek a gyűrűikkel az a céljuk, hogy nagyobb tudást és gyógyítóerőt szerezzenek maguknak, hogy a világ „tisztaságát” minél inkább fenntartsák (Schick, 2004, pp. 38-39). Mikor kezét felemelve, saját gyűrűjének fényében beszél Frodóhoz Galadriel, akkor a hobbit láthatja, mivé válna az úrnő, ha a tulajdonába kerülne Szauron Gyűrűje. Mérheterlenül nagy lenne, és a szépsége kibírhatatlanná válna, egyszerre lenne félelmetes és imádnivaló.

„És lám, vágyam valóra válik. Te magadtól ideadod nekem a Gyűrűt! A Sötétség Ura helyére Királynőt állítasz. És én nem leszek Sötét, de szépséges és lenyűgöző, mint a Pirkadat és az Éjszaka! Mocsoktalan, mint a Tenger, a Nap és a Hó a hegyek csúcsán. Félelmetes, mint a Vihar és a Villám! Erősebb, mint a Vihar és a Villám! Erősebb, mint a föld fundamentuma. S imádni, félni fog minden!” (Tolkien, 2001, p. 486)

Azonban Galadriel – annak ellenére, hogy meginog – Gandalfhoz hasonlóan kiállja a próbát, és nem veszi el az Egy Gyűrűt. Ezzel pedig első sorban saját magához, és az általa fontosnak tartott elvekhez marad hű. Így ő is bizonyítja, hogy létezik olyan erős jellem, amely nemet tud mondani a mérhetetlen hatalomnak, és az erényes utat választja (Katz 2004, pp. 26-27). Elrond is ezt tette, amikor korábban Izildurtól elvehette volna Szauron fegyverét, de végül ő is kirtartott az elvei mellett.

Galadriel átalakulását megközelíthetjük Kant dinamikai fenséges fogalmával: „A hatalom olyan képesség, amely fölébe kerekedik nagy akadályoknak. Hatalmasságnak nevezzük a hatalmat akkor, ha fölébe kerekedik olyasvalami ellenállásának is, ami maga szintén hatalommal bír.” (Kant, 2003, p. 173) Ez alapján Galadriel ellenállására tekinthetünk hatalmasságként, hiszen a tünde képes nemet mondani egy mérhetetlenül nagy hatalommal bíró dolognak.

Szembetűnő a példaanyagban való hasonlóság is Galadriel monológja, valamint Kant elméleti szövege között. A tünde a viharból és villámból is erősebb és

félelmetesebb lenne, ha magához venné a Gyűrűt. Kantnál is felmerül mind a vihar, mind a villám példája a dinamikai fenséges kapcsán. Kant a végtelennel és határtalansággal köti össze a fenségest, és a dinamikai (természeti) fenségesnél egyfajta kedélymozgást állapít meg: először az örömtelenség és félelem ragad magával minket, amin túllépve eljutunk az örömhöz. A természeti fenséggel való találkozás során összeomlik az értelmünk, hiszen megrémiszt minket, hogy képtelenek vagyunk a végtelent korlátok között megragadni, és érezzük, milyen apró porszemek vagyunk hozzá képest. Ezt követően azonban felülkerekedünk ezen: mi, ezen porszemnyi lények képesek vagyunk egyfajta totalitásban befogadni a végtelent, mindezzel szabadságunkat megtapasztalva megeléjünk saját mivoltunk fenségességét (Kant, 2003, pp. 173-175).

„Fenséges tehát nem a természeti dolgokban rejlik, hanem csak elménkben, amennyiben képesek vagyunk tudatára ébredni önmagunk fölényének a bennünk lévő természettel és ezáltal a rajtunk kívüli természettel szemben is (amennyiben ez utóbbi befolyással van ránk).” (Kant, 2003, p. 177)

Galadriel megleli magában a fenségest, azt a fölényt, amivel ellenállni tud a Gyűrűnek; ebben ugyanúgy, ahogy arról Kant ír, szabadságának megnyilvánulása mutatkozik meg. Amint Frodó szemszögéből próbáljuk meg szemügyre venni ezt a kanti megközelítést, akkor külsőségekben is megmutatkozik a szépség és félelmetesség egyvelege a tünde úrnő kapcsán: „Ott állt Frodó előtt, mérhetetlenül nagyak látszott, kibírhatatlanul gyönyörűnek, félelmetesnek és imádnivalónak.” (Tolkien, 2001, p. 48) A hobbit szemében maga Galadriel képviseli azt a nagy hatalmat, ami megrémiszi, de mégis vonzza a gyönyörű mivolta.

Más azonban a helyzet a hatalomnak való ellenállás kapcsán Szarumánnal, akit a legmodernebb karakternek lehet mondani, annak ellenére, hogy az ősi tanokat illetően ő rendelkezik a legnagyobb tudással. Szerinte eltűnőben van a régi világ, így nem is igyekszik megmenteni azt, mint Gandalf, Galadriel vagy Elrond, hanem uralkodni szeretne afelett, ami még megmaradt belőle (Kraus 2004, p. 178). Bár úgy tűnhet, hogy behódol Szauroznak, de végső soron azért áll a szolgálatába, hogy így megszerezze a Gyűrűt, amivel majd a Sötét Urat elpusztítva Középfölde felett átvegye a hatalmat. De még Frodó is átlátja, hogy: „Szarumán Mordornak dolgozott, akkor is, mikor azt hitte, önmagának.” (Tolkien, 2001, p. 360) Szarumán abba a hibába esik, hogy elhiszi, elzárva Orthanc tornyába, egy palantír és a szolgálói által tartva a kapcsolatot a külvilággal, kellően ismeri Középföldét és a jelenkor eseményeit. Nem tudja elképzelni a győzelmét a Gyűrű nélkül, ezért már eszébe sem jut, hogy az ősi tanokat és nemes tradíciókat gyakorolja. A múltnak is csak olyan sötét foltjait próbálja meglelni, amik eddig elkerülték a figyelmét, és szerinte segítségére lehetnek a hatalom hajszolásában (Kraus, 2004, pp. 177-179).

Lukács György a *Taktika és etika* című szövegében arról ír, hogy: „a taktikai eszköz és a végcél között fogalmilag megfoghatatlan átmenetek vannak; sohasem

lehet előre tudni, melyik taktikai lépés fogja már magát a végcélt megvalósítani” (Lukács, 1965). Szarumánnál pedig jól megmutatkozik, milyen egy háborúban a vezetői szerep, hiszen újabb és újabb taktikai cselekhez folyamodik. Irigységből és félelemből kémekkel figyelteti Gandalfot, és miután megtudja, hogy különös érdeklődést mutat a Megye iránt, Bríben és a Déli Fertályban is ügynököket szerez magának. Majd a későbbiekben ahogy csak tudja, gátolja a Gyűrű szövetségének útját, és igyekszik megszerezni azt a félszerzetet, akinél a Gyűrű van. Valamint Gríma maga mellé állítása és általa Theoden elméjének megmérgezése is remek taktikai lépésnek bizonyul. Bár Gandalf Denethor kapcsán elbukik az „észhez térítés” próbálkozásával, Theoden esetében sikerrel jár: itt azt láthatjuk, hogy amint visszaáll a király elméjében a rend, ő maga visszakerül a racionalitás talajára, és haláláig küzd azokért az elvekért, amikre korábban felesküdt. Végző soron tehát nem volt célravezető Szarumánnak ez a taktikai lépése.

Egy taktikai döntés helyességével kapcsolatosan nem releváns, hogy a cselekvőt erkölcsi elhatározás vezérelte-e vagy sem; megfordítva: a legtisztább etikai döntések lehet, hogy teljes mértékig rosszak taktikai szempontból (Lukács, 1965). Ezen megközelítés nem áll távol Szarumántól sem, aki egyértelműen azt a nézetet vallja, hogy a cél szentesíti az eszközt. Mintha már nem is lenne figyelemmel senkire és semmire, még az erdőt is kiirtja Vasudvard körül célja eléréseért. Lukács azt állítja, hogy az etika elvárja az egyéntől, hogy úgy cselekedjen – vagy éppen ne cselekedjen – mintha azon múlna a világ sorsa. Etikailag képtelenség kibújni a felelősség alól azzal, hogy egy emberen nem múlik a világ sorsa, de recepteket sem kapuk az etikától arra, hogyan hajtsunk végre korrekt cselekedeteket (Lukács, 1965). A bűnre pedig lehet akként tekint, mint valamire, amit Isten az adott személy és annak a célja közé rendelt, és ez alól nem vonhatja ki magát az illető (Lukács, 1965). Szarumánnál azt látjuk mintha már nem érezné a súlyát semmilyen tettének, és könnyörtelenül pusztít Középföldén, legyen szó emberekről, hobbitokról vagy magáról a természetről. Bár Galadrielt és Gandalfot is éteri motivációk hajtják (nem úgy, mint a korábban elemzett karaktereket, akik esetében személyes motivációk is fellelhetőek), de Szarumán kiválik közülük is. Nála az elvont hatalomgyakorlása elvont rosszhoz vezet. Nincs az a megtorpanás, amit Gandalf és Galadriel esetében látunk, mikor felismerik, merre vezetne a közel korlátlan hatalomnak való behódolásuk, és annak sem adja a jelét, hogy megbánná a bűneit, amiket elkövetett. Amikor már minden hatalma oda, és Szilzszakáll átveszi Vasudvard vezetését, akkor sem képes beismerni a teljes kudarcát. Helyette bosszúra vágyik: ahogy lerombolták az ő otthonát, ő úgy rombolja le a félszerzetekét, akik nem kevés fejfájást okoztak számára. Végül saját taktikai hibája okozza a veszét, Gríma, akit korábban átállított maga mellé, vele is szembe megy, és úgy dönt, többé Szarumán sem parancsolhat neki, így megöli urát.

Konklúzió

Tolkien karaktereinél nem feltétlenül abban áll az erő, hogy valaki gyakorolja a hatalmat, hanem olykor pont abban, hogy képesek-e ezt a hatalmat eldobni, alávetve saját akaratukat másokénak, valamint, hogy fellelik-e magukban azokat a kulcsmotívumokat, amikből az erejük fakad.

Visszatérve a dolgozat elejéről ahhoz a felvetéséhez, hogy a rossz egyfajta ontológiai hiányban szenved, a jóra lehet úgy tekinteni, mint magára a hiánymentességre. Azonban a fentiekben elemzett személyeknél azt vehetjük észre, hogy a legtisztább lelkűek esetében is felmerül a hiányosság, de ezen hiányosságukkal meg kell tanulniuk együtt élni. Mindenkinek vannak rossz gondolatai, olyan vágyai, amiket helytelennek ítélt, vagy akár bűnösnek is. Nem mindegy ugyanakkor, hogy ezeknek a vágyaknak és gondolatoknak behódol-e, vagy sem. Ezek a karakterek mind átmennek, vagy éppen megbuknak az adott próbatételeken, az alapján, hogy képesek-e elfogadni, hogy nem érhetik el minden vágyukat, és hogy az egyes vágyak nem is biztos, hogy megfelelő erkölcsi normákon nyugszanak. Mert ha valaki hamis, elérhetetlen álmokat kerget az erkölcstelenség útján, az a teljes kudarchoz is vezethet, mint azt példának okáért Szarumánnál láttuk. Ha viszont elérhető és lelkialkatához illeszkedő vágyálmok hajtják az adott személyt – mint Samut és Faramirt – az boldogsághoz vezethet. Ezt a próbatételt pedig még veszélyesebbé teszi, ha valaki olyan nagyhatalmú, mint Galadriel vagy Gandalf. Az ő esetleges bukásuk és behódolásuk a Gyűrűnek végzetesebb következményekkel járt volna, mint azt egy hobbit esetében láttuk Gollamnál; de Szarumánnál a Gyűrű birtoklása nélkül is jól megmutatkozik a nagy hatalommal arányos pusztítás. Azzal kapcsolatosan azonban, hogy milyen könnyen vagy éppen nehezen lehet ellentmondani Szauron Gyűrűjének, nem feltétlenül releváns az, hogy valaki mennyire nagyhatalmú lény. Hiszen éppen ez esetben a kicsinység és egyszerűség megtalálása a kulcs: hogy olyan dolgokban lássák meg a szépet, amik mellett lehet, hogy más elmegy, de számukra ezek mégis fontosak.

Galadriel és Gandalf döntésében – amikor nemet mondanak a Gyűrűre – releváns az, milyen fontos számukra Középfölde, aminek az egyik legnagyobb őrzői. Szarumán viszont velük ellentétben nem képes arra, hogy másokat maga elé helyezzen. Ha volt is benne hajlam a világ jobbá és szebbé tételére, az már kihalt belőle, mire elérkezünk *A Gyűrűk Ura* történéseihez. Bár nagyobb hatalma van ezen szereplőknek, mint a szintén elemzett hobbitoknak és embereknek, és ezáltal nagyobb a befolyásuk Középfölde sorsának alakításában, még őket is jellemzi egyfajta korlátoltság; nem képesek mindazt a jót – vagy Szauron esetében éppen rosszat – végrehajtani, amit szeretnének. De háromból ketten még így is képesek a helyes utat választani, és a korlátoltság határain belül igyekeznek megőrizni és védeni azokat az értékeket, amiket fontosnak tartanak.

A Boromir-Faramir testvérpáros közül Faramirra lehet úgy tekinteni, mint aki azáltal nagyobb, hogy kisebb. Faramir abban a szellemben nő fel, hogy mindig csak második lehet, nem annak az eszmének a súlya alatt nevelkedik, hogy

mindenekelőtt ő a felelős egy népért, ahogyan az Boromirral történik. Faramir a maga kicsiségében, amit a bátyjával kapcsolatosan érez, sokkal jobban fel tudja építeni önmagát és az értékrendjeit; függetlenebb, mint Boromir, és így önállóan rendelkezhet a látásmódjával is. Még akkor is, amikor Denethor parancsait teljesíti, érezhetjük Faramiron, hogy önnön elvei nem hagyják el, csak éppen nem óhajt ellenszegülni apjának, aki egyben az uralkodója is. Végül pedig ezen elvek nyitják meg egy szebb élet kapuját előtte.

Rátérve Samura és Frodóra, az ő próbatételük nem ér véget Mordorban. Igazán talán akkor mutatkozik meg, hogy milyen személyek is ők, amikor eredeti közegükben kell bizonyítaniuk, nem pedig messze onnan. Hiszen amíg távol vannak, az otthonukat is eléri a sötétség árnya, és visszatértjükkor nem fordul meg a fejükben – Pippinnel és Trufával egyetemben – hogy előnyükre fordítsák azt a sok tapasztalatot, amit szereztek. Ehelyett a nép érdekeit nézve igyekeznek újra olyanná tenni a Megyét, amilyennek az emlékeikben él, megőrizve így a hobbitok értékeit, hogy azok tovább öröklődjenek gyermekeikre és unokáikra. De már korábban *A hobbitban* is szépen megmutatkozik Thorin Bilbóhoz intézett búcsúszavaiban, hogy ezen nép értékrendje szép és boldog élethez vezethet: „Ha többen volnánk, akik aranykincsnel jobban becsülik az ételt, a vidámságot és a dalt, vígabb hely lenne a világ.” (Tolkien, 2012, p. 294)

Tolkien – egy jó tündérmeséhez híven – végső tanúságokkal enged utunkra bennünket. Frodó karaktere révén szembesülhetünk vele, hogy bizonyos személyeknek nem az a sorsuk, hogy jó tett helyébe felhőtlen jövőt kapnak. Sokkal inkább az, hogy kiélvezzék, milyen örömet okoztak másoknak, majd belássák, hogy annyi mindent áldoztak fel saját magukból az út során, hogy ők már nem képesek ilyenemű boldogságra. Frodó és sok más személy, akik halálukat lelték a Gyűrűháborúban, feladták a saját jövőjüket egy világ sorsáért. Azonban kapunk némi reményteli kapaszkodót: megnyugvást lelhet a lelkünk más karakterek pozitív végkifejletében. Gimli és Legolas furcsa, de annál erősebb barátsága Középfölde védelme közben kötött. Aragorn végre elfoglalta azt a trónt, ami oly sokáig uralkodó nélkül állt. Pippin, Trufa és Samu kiemelkedő hobbitok lettek, és hosszú, boldog életet éltek, mert nekik még élniük kellett. Ezekre a karakterekre még rengeteg minden várt, sok dolguk volt egy olyan világban, ami nem maradhatott volna ilyen formában fenn, mások áldozata nélkül.

„Végül a három útitárs megfordult, lóra szállt, s hátra se nézve lassan elindult hazafelé; nem szóltak egymáshoz egy szót sem, amíg vissza nem értek a Megyébe, de mindhármuknak vigaszul szolgált, hogy ott vannak mellette a barátai a hosszú, sűrű úton.” (Tolkien, 2001, p. 376)

Irodalom

- Arisztotelész. (2004). *Poétika*. Ford. Sarkady J. Szeged: Lazi.
- Arisztotelész. (1997). *Nikomakhoszi etika*. Ford. Szabó M. Budapest: Európa.
- Deák-Sárosi L. (2012). Az emlékezet rétegei Tolkien mitológiájában. In Pödör D., Nagy A. (szerk.), *Fantázia és erkölcs: Jubileumi Tanulmánykötet*. Budapest: Magyar Tolkien Társaság.
- Derrida, J. (1998). Platón patikája. Ford. Boros J., Csordás G., Orbán J. In *A disszemináció*. Pécs: Jelenkor.
- Drout, M. D. C. (2007). *J. R. R. Tolkien Encyclopedia: Scholarship and Critical Assessment*. New York: Taylor and Francis Group.
- Hegel, G.W.F. (1961). *A szellem fenomenológiája*. Ford. Szemere S. Budapest: Akadémia.
- Ism. (2005). *Exkluzív interjú Göncz Árpáddal*
<http://web.zone.ee/aurin/szakirodalom/exkluzivinterjugonczarpaddal.html>
- Kant, I. (2003). *Az ítélőerő kritikája*. Ford. Papp Z. Budapest: Osiris, Gond-Cura Alapítvány.
- Katz, E. (2004). Tolkien Gyűrűi és Platón: leckék a hatalomról, a választásról és az erkölcsről. Ford. Füzessy T. In *A Gyűrűk Ura filozófiája*. Budapest: Bestline.
- Kraus, J. (2004). Tolkien, modernizmus és a hagyományosság fontossága. Ford. Fazekas G. In *A Gyűrűk Ura filozófiája*. Budapest: Bestline.
- Lessing, G. E. (2001). Bölcs Náthán. Ford. Lator L. In *Drámák*. Budapest: Geopen.
- Lukács Gy. (1965). *Taktika és etika*.
http://exsymposion.hu/index.php?tbid=article_page__surfer&csa=load_article&rw_code=taktika-es-etika-
- Magee, B. (2013). *Wagner világképe - A nagy operák filozófiai háttere*. Ford. Fejérvári B. Budapest: Park.
- Nagy G. (2006) J. R. R. Tolkien tudományos munkája: az író és a kritikus. In J.R.R. Tolkien, *Szörnyek és ítések*. Szeged: Szukits.

- Platón. (2014). Állam. Ford. Szabó M., Steiger K. In *Platón összes művei kommentárokkal*. Budapest: Atlantisz.
- Regős P. (2012). Középfölde és a metafizika. In Pödör D., Nagy A. (szerk.), *Fantázia és erkölcs: Jubileumi Tanulmánykötet*. Budapest: Magyar Tolkien Társaság.
- Schick, T. (2004). A Végzet-katlan: az új technológiák és a Tolkien-féle Hatalom Gyűrűi. Ford. Füzessy T. In *A gyűrűk ura filozófiája*. Budapest: Bestline.
- Tolkien, J. R. R. (2001a). *A Gyűrűk Ura I. A gyűrű szövetsége* Ford. Göncz Á., Réz Á., Tandori D. Budapest: Európa.
- Tolkien, J. R. R. (2001b). *A Gyűrűk Ura II. A két torony*. Ford. Göncz Á., Réz Á., Tandori D. Budapest: Európa.
- Tolkien, J. R. R. (2001c). *A Gyűrűk Ura III. A király visszatér*. Ford. Göncz Á., Réz Á., Tandori D. Budapest: Európa.
- Tolkien, J. R. R. (2012a). *A hobbit*. Ford. Horváth L. Budapest: Európa.
- Tolkien, J. R. R., Hammond, W., Scull, C. (2012b). *A hobbit művészete*. Ford. Bonác Á. Budapest: Európa.
- Tolkien, J. R. R. (2002). *A szilmarilok*. Ford. Gálvölgyi J. Budapest: Európa.
- Tolkien, J. R. R. (2006). A tündérmesékről. Ford. Koltai G., Nagy G. In J.R.R. Tolkien, *Szörnyek és ítések*. Szeged: Szukits.
- Uhrman I. (2005). *Mítosz és Horror Középföldén*. <http://web.zone.ee/aurin/szakirodalom/Uimitoszeszhorrorokozepfolden.html>
- Varga R. (2012). A halál differenciáló ereje Középföldén. In Pödör D., Nagy A. (szerk.), *Fantázia és erkölcs: Jubileumi Tanulmánykötet*. Budapest: Magyar Tolkien Társaság.
- Wright, J. L. (2004). Samu és Frodó tökéletes kalandja: Tolkien utazás motívuma. Ford. Fazekas G. In Bassham, G., Bronson, E. (szerk.), *A Gyűrűk Ura filozófiája*. Budapest: Bestline.